

pregledni znanstveni članek
prejeto: 2006-08-29

UDK 325.2:314.74(497.4:497.6)"1945/2002"

PREGLED STRUKTURE SELITVENIH TOKOV IZ BIH V OKVIRU NOTRANJE-JUGOSLOVANSKIH MIGRACIJ V SLOVENIJO

Damir JOSIPOVIČ

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
SI-1000 Ljubljana, Gosposka 13
e-mail: damir.josipovic@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja številčni razvoj priseljevanja v Slovenijo z območja nekdanje SFRJ v obdobju po drugi svetovni vojni s poudarkom na priseljevanju iz Bosne in Hercegovine. Predstavljena je geografska distribucija priseljenega prebivalstva glede na območje priselitve in odselitve. Izpostavljen je zlasti vidik vzročnosti migracij in vpliv na regionalnodemografsko strukturo Slovenije ter Bosne in Hercegovine kot največje dajateljice prebivalstva Sloveniji. Prispevek obravnava etničnogeografsko specifičnost in pogojenost migracij na obravnavanem primeru. Etnično- in politično- ter regionalnogeografska determiniranost omenjenih migracij pomeni pomemben element v regionalnem razvoju obeh držav.

Ključne besede: migracije, dejavniki migracij, politična geografija, demogeografija, demografija, etnična struktura, Slovenija, Bosna in Hercegovina

ANALISI DELLA STRUTTURA DEI FLUSSI MIGRATORI DALLA BOSNIA E ERZEGOVINA NEL QUADRO DELLE MIGRAZIONI INTERNE JUGOSLAVE IN SLOVENIA

SINTESI

Il contributo rappresenta lo sviluppo dell'immigrazione in Slovenia dall'area dell'ex Repubblica Socialista Federale di Jugoslavia nel periodo dopo la seconda guerra mondiale, con una particolare attenzione all'immigrazione dalla Bosnia e Erzegovina. L'articolo presenta la distribuzione geografica della popolazione trasferitasi in queste zone, in base all'area di emigrazione e d'immigrazione. Vengono esposte in particolare le cause della migrazione e l'influenza sulla struttura regionale-demografica della Slovenia e della Bosnia e Erzegovina in qualità di maggiore contribuente di immigrati per la Slovenia stessa. L'articolo analizza la specificità etnico-geografica e le cause dei flussi migratori per l'esempio in questione. La determinazione etnica, politica, regionale e geografica dei flussi migratori è un elemento importante nello sviluppo regionale di entrambi i paesi.

Parole chiave: migrazioni, cause delle migrazioni, geografia politica, demogeografia, demografia, struttura etnica, Slovenia, Bosnia e Erzegovina

UVOD

Migracije v Slovenijo z območja Bosne in Hercegovine predstavljajo glede na število priseljenih večino vseh priselitev z območja nekdanje SFRJ. Kljub temu jih ne moremo obravnavati popolnoma ločeno od ostalih migracij z območja nekdanje SFRJ. Dejavniki migracij v Slovenijo so namreč kompleksni, zaradi česar izolirana obravnava izvornih območij ni mogoča. Tako so v prispevku predstavljena kvantitativna razmerja med posameznimi območji, na podlagi katerih je mogoče opredeliti vlogo, ki jo predstavlja Bosna in Hercegovina v sklopu jugoslovanskih migracij v Slovenijo in kot dejavnik sprememb regionalne strukture v Sloveniji. Hkrati so opredeljene tudi posledice množičnega izseljevanja iz Bosne in Hercegovine v druge dele nekdanje SFRJ.

Teoretsko izhodišče obravnave migracij z območja nekdanje SFRJ v Slovenijo je vidik psevdoprostovoljnih migracij (Josipovič, 2005, 62–65), ki so uvedene prav zaradi izjemno težkega, včasih pa celo nemogočega dihotomnega razločevanja med prisilnimi in prostovoljnimi migracijami. Psevdoprostovoljne migracije so značilne prav za obdobje obstoja SFRJ po drugi svetovni vojni do razpada leta 1991 (Josipovič, 2005, 62–65). Vzročnosti migracij zato ne moremo iskati le na področju ekonomskih dejavnikov, temveč je treba polje dejavnikov razširiti. Kot je pokazala raziskava, so ključno vlogo v okviru notranjelijugoslovanskih migracij igrali politično-geografski dejavniki, znotraj katerih je bil etnični element še posebej močan (Josipovič, 2005, 66–67). To ne pomeni, da ekonomski dejavniki niso igrali določene vloge, pomembno je predvsem to, da jim ne smemo pripisovati pretiranega pomena (Josipovič, 2005, 66–67).

V metodološkem pogledu uvaja prispevek nekatere novosti v prostorskem predstavljanju podatkov slovenskega popisa prebivalstva iz leta 2002 in nekatere nove metodološke rešitve v oblikovanju migracijskih kazalnikov. Zaradi uvedbe (s strani Statističnega urada Republike Slovenije) t. i. zakrivanja podatkov, kjer so frekvence za posamezno spremenljivko nizke, je postalo prikazovanje določenih podatkov na ravni naselja onemogočeno oziroma nesmiselno zaradi prevelike izgube informacij. V ta namen so bile oblikovane demogeografske homogene cone, ki posamezna majhna naselja združujejo v večje enote (Josipovič, Repolusk, 2004; Josipovič, 2005, 95–96). S pomočjo take prostorske ureditve smo lahko prikazali podatke o etničnosti, ki bi sicer ostali zakriti.

Temeljna uporabljena vira podatkov, na podlagi katerih je bila izvedena analiza, sta popis prebivalstva in podatki ankete, ki je bila izvedena leta 2004 med prebivalci Slovenije, ki so se vanjo priselili z območja nekdanje SFRJ. Popis prebivalstva se nanaša tako na Slovenijo kot na druge dele nekdanje SFRJ, poudarek pa je bil na podatkih popisov po drugi svetovni vojni, zlasti še zadnjih treh popisov prebivalstva (1981, 1991, 2002).

V besedilu uporabljamo etnične oznake v skladu z vi-

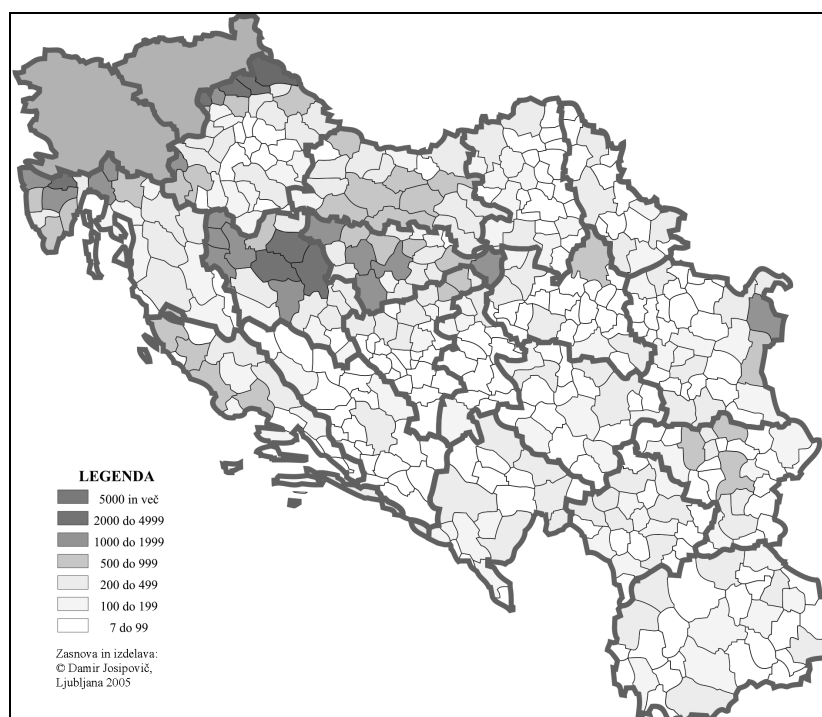
ri podatkov, ki se nanje nanašajo. To pomeni, da so se nekatere etnične opredelitve sčasoma spreminjale, kar je razvidno iz virov, iz katerih so povzete, ter tudi iz objavljenih preglednic in grafov. Tako do vključno popisa 1991 nastopajo denimo Muslimani. Sredi 1990. let to oznako uradno nadomesti etnična in narodnostna oznaka Bošnjak, čeprav kot popisna kategorija ostane tudi opredelitev Musliman. Obema opredelitvama se v precejšnjem obsegu pridruži še opredelitev Bosanec, ki se v veliki večini nanaša na muslimansko oziroma bošnjaško prebivalstvo.

JUGOSLOVANSKE MIGRACIJE KOT PRISPEVEK SPLOŠNI TEORIJI MIGRACIJ

Dva v izhodišču različna temeljna pristopa v teorijah migracij – mikroskopski proti makroskopskemu pristopu – doslej nista ponudila zadovoljivega celostnega okvira za proučevanje migracij. Kot taka nista nujno dajala povsem različnih rezultatov. Razpotje pristopov z vidika križanja rezultatov navaja na pomembnost prisotnosti obeh vidikov. Da je ta dva vidika mogoče združiti, je pokazal s svojim relativno ohlapnim modelom že Moon (1995). Resnična združitev obeh pristopov doslej še ni bila konceptualizirana. Na primeru mednarodnih migracij so bili v zadnjem času spet bolj postavljeni v ospredje strukturalni makrodejavniki (npr. Hamilton, 1997), kar problematiko pristopov še naprej pušča odprto. Pomembno vlogo igra v zadnjih dveh desetletjih tudi razmišljanje, da je treba v migracijski cikel ali proces vključiti tako ciljna kot izvorna območja – torej tako emigrantsko družbo (območje) kot tudi imigrantsko (npr. Hamilton, 1997; Brettel, Hollifield, 2000). To deluje logično, ni pa samoumevno, saj se zaradi različnih ovir pri raziskovanju raziskovalci raje usmerjajo samo na en vidik, drugega pa zanemarjajo. Vendar pa primer jugoslovanskih migracij posebej po drugi svetovni vojni kaže na prisotnost tako makro- kot tudi mikrodejavnikov migracij. Kakor je bil človek kot posameznik ali skupina lutka odločitev političnega vrha in državnih ideologov, tako je bil hkrati tudi kralj odločitev – vendar ne vedno in ne povsod, temveč samo v povsem specifičnih primerih.

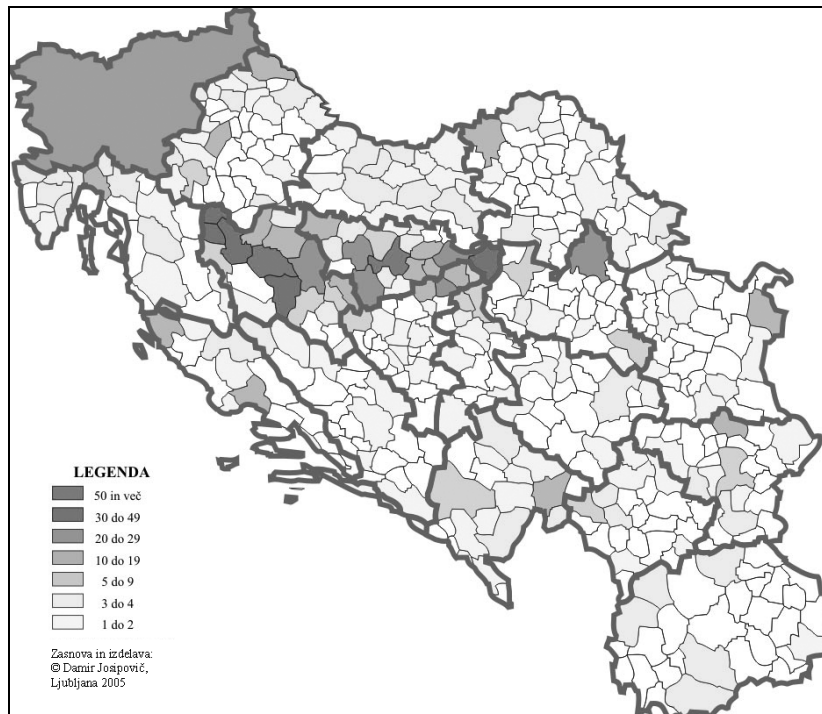
Vloga Slovenije v notranjelijugoslovanskih migracijah

Med odselitvenimi območji obstajajo velike razlike tako v regionalno-geografski strukturi kot tudi v obsegu izseljevanja. Bistvene razlike med območji so tudi glede preseljevanja v Slovenijo. Nekdanja jugoslovanska statistika je za potrebe proučevanja migracijskih gibanj znotraj SFRJ izdelala rajonizacijo. To smo za naš primer nekoliko preuredili oziroma izdelali drugo. Statistična rajonizacija, ki izhaja iz šestdesetih let 20. stoletja (Sentič, 1963), je bila izdelana za takratne tokove in je za preseljevanje v Slovenijo manj primerna oziroma pregroba. Zato smo izdelali novo rajonizacijo oziroma

Sl. 1: Priseljeni v Slovenijo glede na občino rojstva v SFRJ (SZS, 1981).

Fig. 1: Immigrants to Slovenia according to the municipality in which they were born in the Socialist Federative Republic of Yugoslavia – SFRY (SZS, 1981).

Sl. 2: Priseljeni v Slovenijo glede na občino rojstva v SFRJ (Josipovič, 2004).

Fig. 2: Immigrants to Slovenia according to the municipality in which they were born in the SFRY (Josipovič, 2004).

regionalizacijo (sl. 9). Ta regionalizacija upošteva ne le selilno afiniteto posameznih območij, pač pa tudi temeljne družbenogeografske značilnosti. Med slednjimi izpostavljamo predvsem etnični element, ki se je izkazal kot eden odločilnih dejavnikov v medrepubliškem preseljevanju znotraj SFRJ (prim. Petrovič, 1987, 136–41). V povezavi s političnogeografskimi dejavniki je igral temeljno vlogo v oblikovanju specifičnega odselitveno-priselitvenega prostorskegeografskega vzorca. Priseljeno prebivalstvo v Sloveniji se razporeja prostorsko specifično tako po etničnosti kot po območju izvora (rajonu), kar je razvidno iz naslednjih kart (sl. 1, 2, 3).

Primerjava medrepubliških migracij v nekdanji SFRJ po podatkih popisa 1971 za leto 1970 kaže zelo podoben položaj za Bosno in Hercegovino kot za Slovenijo. Obe republiki sta bili na migracijskem repu glede obsega priseljevanja. Imigracije so predstavljale v Bosni in Hercegovini komaj 14,8%, v Sloveniji pa 17,4% od vseh migracij, notranjih in zunanjih. Če odštejemo priselitve iz tujine, se deleža medrepubliških migracij (priseljenih iz drugih republik) zmanjšata na 13,5% v primeru Bosne in Hercegovine, v primeru Slovenije pa na 15,1%, in postaneta še podobnejša, saj je imela Slovenija skoraj dvakrat več priselitev iz tujine kot Bosna in Hercegovina. Povsem drugačen položaj je bil v Vojvodini, ki je z 38,7% (od tega 1,3% iz tujine) zasedala vodilno mesto (Breznik, 1988, 238). Ti podatki kažejo, da realno gledano Slovenija do sedemdesetih let

ni bila posebej zanimiv niti pomemben cilj za priseljevanje iz drugih republik.

Pomembno je upoštevati razsežnosti notranjejugoslovanskih migracij. Intenzivnost glede na izbiro ciljnih republik je zelo različna. Vloga Slovenije je v tem pogledu bistveno obrobnejša, kot se morda zdi na prvi pogled. Če zanemarimo vse notranjerepubliške migracije, ki pogosto dosegajo visoke deleže, je število občin, za katere Slovenija emigracijsko predstavlja prvi cilj relativno majhno. Večinoma so skoncentrirane ob slovensko-hrvaški meji in razen v primeru dela Bele Krajine, ki meji na hrvaški Kordun, gre za ozemeljski kontinuum (sl. 3). Edini dve hrvaški obmejni občini, katerima Slovenija ni pomenila prvi emigracijski cilj, sta Vrbovsko in Duga Resa. Za obe, še posebej za Vrbovsko, je značilen relativno visok delež Srbov, ki so emigracijsko gravitirali k Srbiji in Vojvodini. Na ta način so izselitveno tehtnico kljub izdatnemu preseljevanju v Slovenijo nagnili drugam. Sicer pa v Slovenijo gravitira skoraj vsa Istra z izjemo Pulja, v katerem je velik del prebivalstva predstavljalo vojaštvo (vojaška pomorska in zračna luka), pretežno srbske etničnosti. Poleg Istre v Slovenijo gravitira še območje Reke, Zgornjega Obkolpja (Gorskega kotarja), nadalje območje Žumberka, Zagorja in Međimurja. Gravitacijsko prevladujoče območje je v veliki meri pogojevalo prav lokalno etnično razmerje oziroma delež Srbov. Kjer je bil ta delež relativno visok, so imele tudi migracije podobno republiško-teritorialno težišče.

Sl. 3: Občine v SFRJ, ki jim je Slovenija emigracijsko pomenila prvi zunajrepubliški cilj (SZS, 1981).

Fig. 3: Municipalities in the SFRY to which Slovenia represented the first emigration target area outside their original republic (SZS, 1981).

Od skupno 26 občin sta bili le dve zunaj ozemlja Hrvaške. In sicer občina Cazin v Bihaški krajini na skrajnem severozahodu Bosne in Hercegovine ter občina Negotin na skrajnem vzhodu Srbije (Negotinska krajina). Za obe je značilna skrajno periferna političnogeografska lega in visok delež etničnih "manjšin". Cazin kot etnično najbolj homogeno muslimansko-bošnjaško območje v Bosni in Hercegovini leži v neposredni bližini Slovenije, zaradi česar je v ospredju tudi geografski faktor razdalj. Kot gosto naseljeno, skoraj izključno muslimansko območje, bogato z mladim prebivalstvom je predstavljalo tudi trg delovne sile, iz katerega so načrtno zajemala mnoga podjetja v Sloveniji. Negotin je nekoliko drugačen primer. To ozemlje je bilo dolgo časa predmet spora med kraljevino Srbijo (kasneje Jugoslavijo) in Bolgarijo. Tam prebiva velika aromunska (romunsko-vlaška) etnična skupnost, precej je tudi Bolgarov, za celotno slovansko govoreče prebivalstvo pa je značilno šopsko-torlakovsko narečje, ki je lingvistično najbližje makedonščini in bolgarščini. Zato je zanimivo, ne pa nerazumljivo, da si je največji del emigrantov "izbral" ravno Slovenijo. Glede na velik presežek preseljenih v Slovenijo, skoraj dvakrat več kot v Vojvodino, ki je drugo ciljno območje Negotincev (SZS, 1981), je Negotin lahko dober primer za proučevanje verižne migracije.

Razumevanje selitvenih specifik posameznih etničnih skupin nekdanje SFRJ (načrtne migracije v jugoslovanskem obdobju)

V Vojvodini kot tipičnem območju načrtnih političnih in etničnih selitev je potekala sistematična nekajstoletna kolonizacija vse do prvih nekaj let po drugi svetovni vojni. Priselitve so se vršile iz hribovitih predelov nekdanje Jugoslavije, iz madžarskega in avstro-nemškega Podonavja, s karpatskega območja, pa tudi od drugod. Zadnja večja kolonizacija je bila izpeljana po drugi svetovni vojni, ko se je na posesti izseljenih Nemcev naselilo okrog četrtilijona prebivalcev, pretežno z območja kraških dinarskih planot v notranjosti Jugoslavije (Bertić, Rogić, 1987, 98).

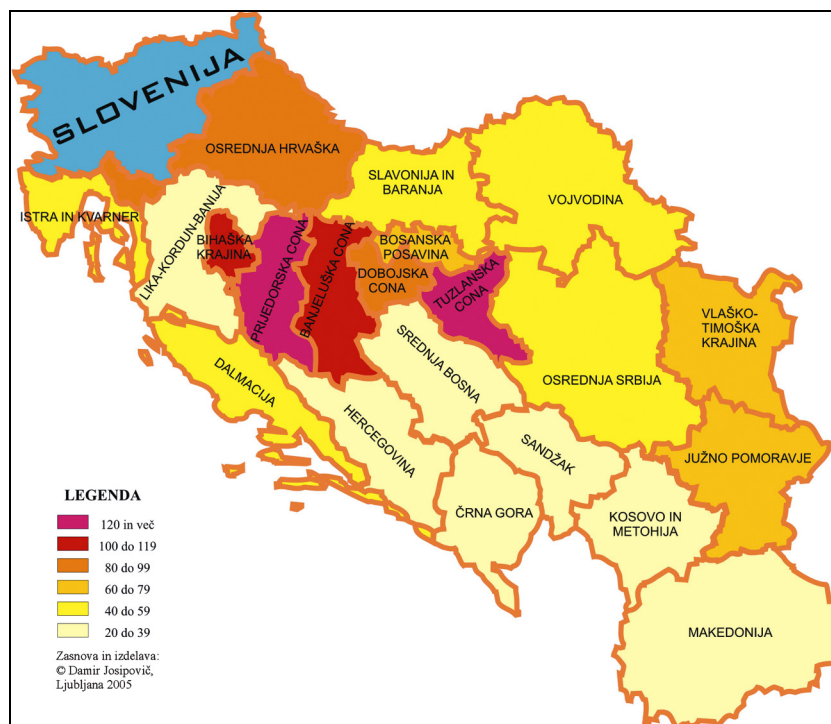
Prečanski Srbi so se večinoma izseljevali v kraje, ki jih je bilo treba srbizirati ali etnično homogenizirati. Za to nalogo so bili zlasti primerni bosanski Srbi. Velikosrbsko razmišljanje je izhajalo iz dejstva, da je v Bosni in Hercegovini presežek Srbov in da jih je del smiselno preseliti v "krizna" območja, saj je bil delež Muslimanov in Hrvatov bistveno nižji od deleža Srbov. Na ta način Srbi ne bi izgubili dominantne vloge v Bosni in Hercegovini, hkrati pa bi v smislu prisotnosti povečali svoje deleže drugje. Vendar se je del načrtov do neke mere ponesrečil, saj je začetna spodbuda k preseljevanju dejansko sprožila efekt migracijske verige, ki ga je bilo težje nadzorovati, kot pa vzpodbuditi. Ker so bili Muslimani od narodov Bosne in Hercegovine najmanj migracijsko mobilni v prvem obdobju po drugi svetovni vojni, se je nji-

hov delež relativno povečeval, delež Hrvatov in Srbov pa zmanjševal. Posledica tega je bilo postopno spreminjanje etnične slike posameznih predelov znotraj Bosne in Hercegovine. Zavedajoč se nevarnosti, da bi lahko Muslimani postali lokalna večina v občinah s pestro etnično sestavo, je bilo treba ustvariti pogoje, da bi se tudi Muslimani postopoma začeli izseljevati. Zanimivo pri tem je, da so se začeli izseljevati ravno s teh "problematičnih" območij (Sanski Most, Prijedor, Ključ itd.). Značilnost teh območij je bila sicer srbska večina, vendar relativno hitro upadanje deleža Hrvatov in Srbov na račun Muslimanov. Veliki zaposlitveni centri, ki so deloma v šestdesetih, predvsem pa v sedemdesetih letih zrasli na območju Slovenije v procesu industrializacije, mnogokrat tam, kjer jih glede na regionalnogeografske razmere ne bi pričakovali (npr. železarna na Jesenicah), so pomenili potencialna zaposlitvena središča za priseljeno prebivalstvo. In če so se Srbi poklicno ukvarjali s celo paleto dejavnosti, je bila za Muslimane značilna precej monostrukturna poklicna pa tudi izobrazbena usmerjenost (SURs, 1981; 1991). Ta je opozarjala na neenake možnosti izobraževanja in zaposlovanja v izvornih območjih, hkrati pa je poudarjala tudi tamkajšnje zaposlitvene razmere.

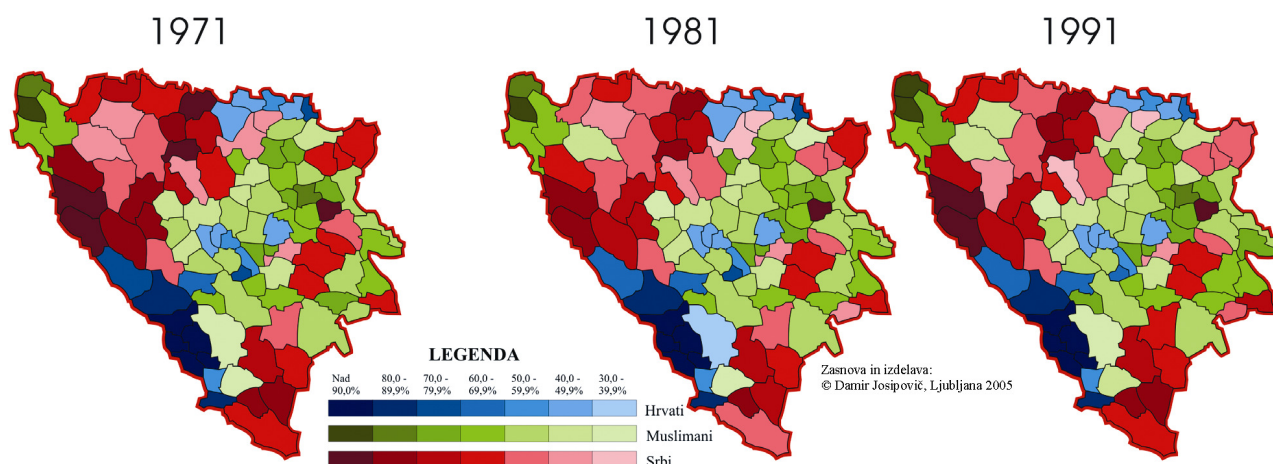
Če se je s hitro industrializacijo povečevalo število delovnih mest, je presenetljivo, da jih v sedemdesetih letih niso zapolnili Muslimani v Bosni in Hercegovini, ki se je intenzivno industrializirala in je imela v sedemdesetih letih med vsemi republikami največ težke industrije v SFRJ (prim. Marić, 1991, 109). To pa je bilo močno v nasprotju z muslimanskimi izselitvami, ki so v tem času doživele vrhunec (SURs, 1981; 1991; 2002). Tudi podatki ankete kažejo, da je večina vprašanih menila, da bi se lahko zaposlila v domačem kraju, če bi to hotela, vendar so se odločili za izselitev, največkrat zato, ker so v Sloveniji že poznali koga, ki jim je o Sloveniji povedal lepe stvari, da bi si v mladih migrantih pridobil družbo (Josipovič, 2004). Zadeva je kontroverzna tudi z vidika starosti migrantov, ki so bili po nekaterih podatkih še celo bistveno mlajši od statističnih vrednosti (npr. Dolenc, 2003, 76). Če so bili migranti v resnici tako mladi (med 15 in 20 let), se velja vprašati, kakšni so bili pogoji za šolanje v izvornem območju. Rodnost v Bosni in Hercegovini je v sedemdesetih letih namreč padla na raven Slovenije (Josipovič, 2004, 12). Ni torej šlo samo za agrarno prenaseljenost in pretirano rodnost, ki je prispevala prebivalstvene presežke (rodnost katolikov je bila tradicionalno višja (npr. Dugački, 1942)), ampak so morali obstajati posebni pogoji na izvornih območjih. Če uporabimo kartografsko metodo, nam hitro postane jasno, da so glavna izselitvena območja v Bosni in Hercegovini tam, kjer imajo (ali so imeli) relativno večino Srbi oziroma kjer je etnična struktura zelo prepletana (sl. 4–7; tabele 1–6; prim. Bufon, 2001, 118; 2005). Etnično specifična časovnost izseljevanja pa sovпада z izgubljanjem ali s pešanjem srbske večine oziroma deležev, ki so jih ti predstavljali v posameznih občinah.

Nadaljnji pokazatelj političnogeografske pogojenosti izseljevanja iz Bosne in Hercegovine ter posledično priseljevanja v Slovenijo je delež priseljenih iz Bosne in Hercegovine v druge republike. Iz teh podatkov vidimo, da je postala Slovenija "zanimivejša" šele v drugi polovici sedemdesetih, medtem ko za Muslimane razen Slovenije in Hrvaške ne predstavlja nobena druga re-

publika ciljnega območja. V določeni meri je izjema zdomstvo in izseljevanje v tujino, ki pa je pri Muslimanih ravno tako pozno in najmanj obsežno v primerjavi s Hrvati in tudi s Srbi (npr. Grečić, 1975, 228). To potrjujejo tudi podatki o deležu in številu Muslimanov v drugih republikah, ki se je v Srbiji relativno vseskozi zmanjševal (npr. Petrović, 1987, 101), druge

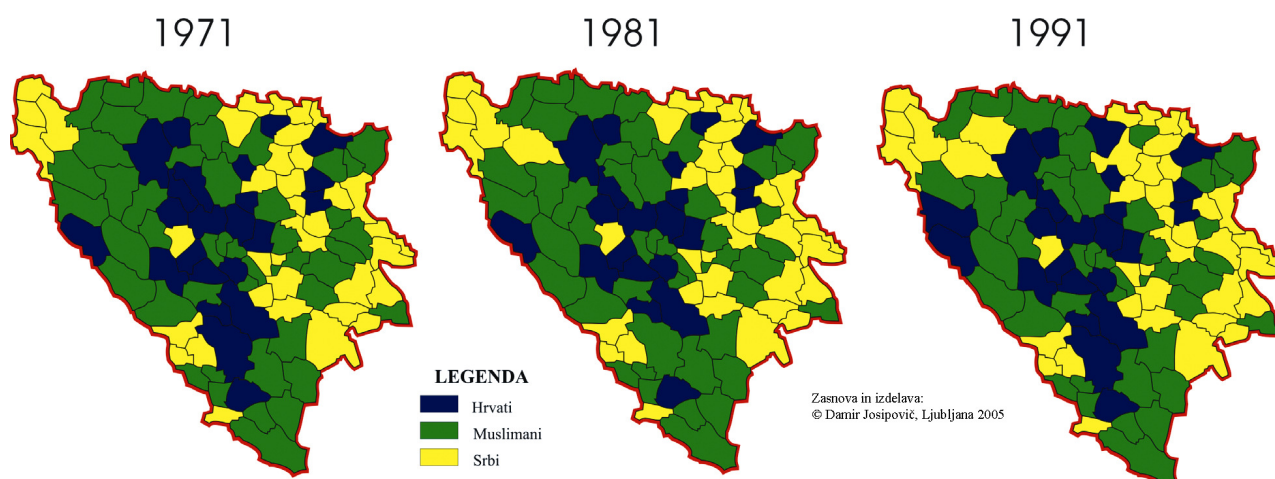

Sl. 4: Glavna izselitvena območja notranjugoslovanskih priseljencev v Slovenijo (Josipovič, 2004).
Fig. 4: Major emigration areas of internal Yugoslav immigrants to Slovenia (Josipovič, 2004).

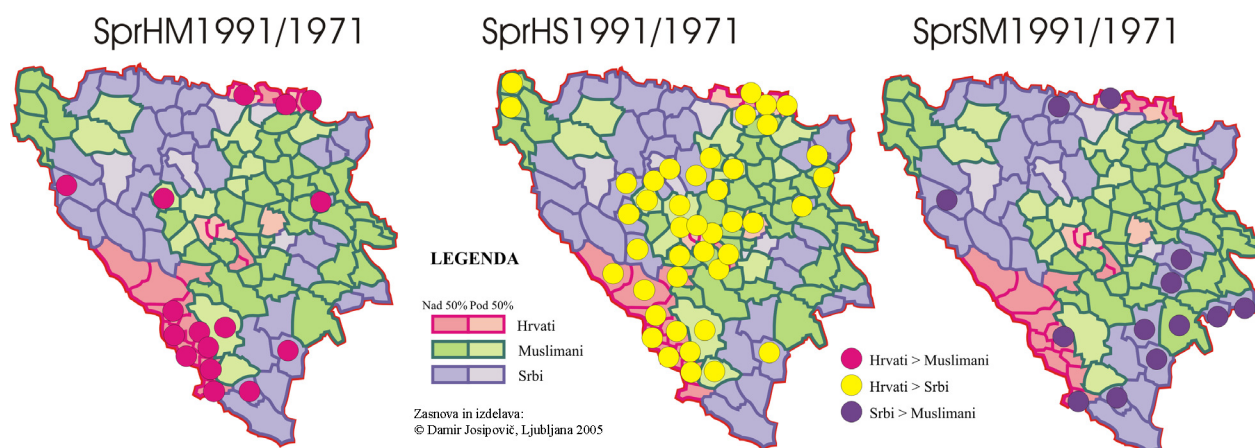
Sl. 5: Območja občin glede na spremembe deležev v obdobju 1971–1991 v Bosni in Hercegovini (SZS, 1971; 1981; 1991).
Fig. 5: Municipality territory with regard to changes in shares in the period between 1971 and 1991 in Bosnia and Herzegovina (SZS, 1971; 1981; 1991).

Sl. 6: Območja občin glede na drugo etnijo po velikosti v obdobju 1971–1991 v Bosni in Hercegovini (SZS, 1971; 1981; 1991).

Fig. 6: Municipality territory with regard to the second largest ethnic group between 1971 and 1991 in Bosnia and Herzegovina (SZS, 1971; 1981; 1991).

Sl. 7: Spremembe razmerij med Hrvati in Muslimani (SprHM), med Hrvati in Srbi (SprHS) in med Srbi in Muslimani (SprSM) v obdobju 1971–1991 v Bosni in Hercegovini (SZS, 1971; 1981; 1991).

Fig. 7: Changes in ratios between Croats and Muslims (SprHM), between Croats and Serbs (SprHS) and between Serbs and Muslims (SprSM), in the period between 1971 and 1991 in Bosnia and Herzegovina (SZS, 1971; 1981; 1991).

Tabela 1: Spremembe medetničnih razmerij v obdobju 1971–1991 v Bosni in Hercegovini (SZS, 1971; 1981; 1991; lastni izračuni).

Table 1: Changes in interethnic relations between 1971 and 1991 in Bosnia and Herzegovina (SZS, 1971; 1981; 1991; author's own computations).

razmerje 71/91	Izboljšanje	Poslabšanje	Število občin	(%)	(%)	(%)
Hrvati : Muslimani	16	91	107	15,0	85,0	100
Hrvati : Srbi	44	63	107	41,1	58,9	100
Muslimani : Srbi	92	15	107	86,0	14,0	100

Tabela 2: Število občin z večinsko etnijo v obdobju 1971–1991 v Bosni in Hercegovini (SZS, 1971; 1981; 1991; lastni izračuni).

Table 2: Number of municipalities with a majority ethnic group between 1971 and 1991 in Bosnia and Herzegovina (SZS, 1971; 1981; 1991; author's own computations).

	1971	1981	1991	1971(%)	1981(%)	1991(%)
<i>Hrvati</i>	21	22	20	19,6	20,2	18,3
<i>Muslimani</i>	44	47	52	41,1	43,1	47,7
<i>Srbi</i>	42	40	37	39,3	36,7	33,9
število občin	107	109	109	100,0	100,0	100,0

Tabela 3: Število občin glede na tip večine v obdobju 1971–1991 v Bosni in Hercegovini (SZS, 1971; 1981; 1991; lastni izračuni).

Table 3: Number of municipalities according to the type of majority ethnic group between 1971 and 1991 in Bosnia and Herzegovina (SZS, 1971; 1981; 1991; author's own computations).

	1971 ABS.	1971 REL.	1981 ABS.	1981 REL.	1991 ABS.	1991 REL.
<i>Hrvati</i>	15	6	14	8	14	6
<i>Muslimani</i>	36	8	36	11	38	14
<i>Srbi</i>	33	9	32	8	32	5
število občin	84	23	82	27	84	25
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
<i>Hrvati</i>	71,4	28,6	63,6	36,4	70,0	30,0
<i>Muslimani</i>	81,8	18,2	76,6	23,4	73,1	26,9
<i>Srbi</i>	78,6	21,4	80,0	20,0	86,5	13,5

Tabela 4: Število občin z relativno večino glede na drugo etnijo po številčnosti v obdobju 1971–1991 v Bosni in Hercegovini (SZS, 1971; 1981; 1991; lastni izračuni).

Table 4: Number of municipalities with a relative majority with respect to the second largest ethnic group between 1971 and 1991 in Bosnia and Herzegovina (SZS, 1971; 1981; 1991; author's own computations).

	1971			1981			1991		
	<i>Hrvati</i>	<i>Muslimani</i>	<i>Srbi</i>	<i>Hrvati</i>	<i>Muslimani</i>	<i>Srbi</i>	<i>Hrvati</i>	<i>Muslimani</i>	<i>Srbi</i>
<i>Hrvati</i>	6	3	3	8	5	3	6	4	2
<i>Muslimani</i>	7	8	1	8	11	3	8	14	6
<i>Srbi</i>	2	7	9	1	7	8	1	4	5

Tabela 5: Število občin z drugo etnijo po številčnosti v obdobju 1971–1991 v Bosni in Hercegovini (SZS, 1971; 1981; 1991; lastni izračuni).

Table 5: Number of municipalities with second largest ethnic group, between 1971–1991 in Bosnia and Herzegovina (SZS, 1971; 1981; 1991; author's own computations).

	1971	1981	1991	1971(%)	1981(%)	1991(%)
<i>Hrvati</i>	22	23	23	20,6	21,1	21,1
<i>Muslimani</i>	48	48	43	44,9	44,0	39,4
<i>Srbi</i>	37	38	43	34,6	34,9	39,4
število občin	107	109	109	100,0	100,0	100,0

Tabela 6: Delež in razmerje konstitutivnih etnij v prebivalstvu Bosne in Hercegovine v obdobju 1971–1991 (SZS, 1971; 1981; 1991; lastni izračuni).**Table 6: Shares and ratios of constitutive ethnic groups in the population of Bosnia and Herzegovina between 1971 and 1991 (SZS, 1971; 1981; 1991; author's own computations).**

	1971	1981	1991	1971	1981	1991
Hrvati	20,5	18,1	17,4	21,0	20,1	18,9
Muslimani	39,7	39,7	43,4	40,8	44,1	47,1
Srbi	37,2	32,1	31,2	38,2	35,7	33,9
Skupaj	97,4	89,9	92,1	100,0	100,0	100,0

republike pa za izseljevanje niso bile zanimive. Vse to kaže na jasno politično funkcijo izseljevanja v Slovenijo. Šlo je tudi za proces spreminjanja monoetnične strukture Slovenije v smeri jugoslavizacije, ki ni uspel. V tem kontekstu je nemogoče enoznačno označevati imigracijo v Slovenijo kot izključno ali pretežno ekonomsko. Kako le bi ta lahko bila ekonomska, ko pa si večina Muslimanov življenjskega standarda sploh ni izboljšala, temveč je padla v še slabši ekonomski položaj (npr. Mežnarič, 1986, 101).

Notranjelijugoslovanske migracije po podatkih popisa 1953

Razporeditev migrantov po ciljnih območjih v odvisnosti od območja rojstva prikazuje spodnji graf (sl. 8). Razvidno je, da so bile migracije izrazito usmerjene proti Srbiji, vključno s pokrajinama. Izmed vseh območij pa je v ospredju, kakor že rečeno, Vojvodina. Do tega obdobja Slovenija še ne kotira kot pomemben imigracijski cilj znotraj Jugoslavije, saj z izjemo Hrvaške, v kateri delež preseljenih v Slovenijo presega 10%, dosega kot ciljno območje relativno zanemarljive deleže (sl. 8). V tem obdobju je emigracija iz Bosne in Hercegovine v Slovenijo še na zelo nizki stopnji, v strukturi ciljnih območij emigrantov pa prednjačijo Vojvodina, Hrvaška in Srbija, ki "poberejo" 93,1% vseh. Slovenija kot ciljno območje predstavlja le 2% emigrantov iz Bosne in Hercegovine, ki pa znotraj Slovenije predstavljajo 20% vseh priseljenih do tega leta. Razmerje med priseljenimi iz Hrvaške (63,5%) ter Bosne in Hercegovine (11,3%) je v tem obdobju s 6 : 1 močno v korist Hrvaški (SURS, 1953).

Notranjelijugoslovanske migracije po podatkih popisa 1971

Po podatkih popisa iz leta 1971 je širša Srbija (s pokrajinama) še vedno vodilna v strukturi ciljnih območij Bosne in Hercegovine. Kot ciljno območje pa se okrepi Hrvaška (sl. 9). Slovenija je še vedno šibko ciljno območje za migrante iz drugih republik. Izjema je le Hrvaška, kjer migranti v Slovenijo predstavljajo 15,7% vseh hrvaških emigrantov do leta 1971. Iz Bosne in Hercegovine je

le 3,9% preseljenih v Slovenijo, medtem ko je glavnina ostalih usmerjena v Srbijo (51,7%) in Hrvaško (41,4%). Pri slednjih gre predvsem za izseljevanje bosenskih Srbov v Srbijo, bosenskih Hrvatov pa na Hrvaško. Predvsem Hrvati iz Bosne in Hercegovine so bili zgodovinsko pomemben vir prebivalstva za Hrvaško, ki bi brez tega stalnega dotoka številčno že nazadovala (Gelo, 1987, 193). Ostala razmerja med republikami so ostala na podobni ravni kot v preteklih popisih. Prav tako ne moremo pričakovati, da bi se struktura v medpopisnih obdobjih naglo spreminjala, saj se je po vojni preseljevalo pretežno mlado prebivalstvo, ki se do popisa 1971 še ni zmanjševalo zaradi vpliva starosti.

Neto migracija po republikah SFRJ do leta 1971 je iz Bosne in Hercegovine naredila tipično emigracijsko območje pretežno Srbov in Hrvatov. Migracijski saldo je znašal 336.632 odseljenih, kar je pomenilo 8,99% vsega prebivalstva. Črna gora je s 54.126 neto odseljenimi predstavljala drugo emigracijsko območje, kjer pa je neto obseg odselitev presegal desetino prebivalstva (10,22%). Tudi Makedonija je bila sicer šibko neto emigracijsko območje (2714 prebivalcev). Ostale tri republike pa so bile neto prejemnice prebivalstva. V največji meri Srbija (323.800 prebivalcev ali 3,83%), nato pa Hrvaška (46.053 prebivalcev ali 1,04%) in Slovenija (23.619 prebivalcev ali 1,37%) (SURS, 1971). Iz teh podatkov je razvidno, da je bila Slovenija še vedno izrazito šibka neto prejemnica prebivalstva iz drugih republik, za razliko od Srbije, ki je v glavnem na račun Vojvodine in Beograda kot glavnega mesta sprejela zelo veliko število prebivalcev – že do leta 1971 več kot 300 tisoč (sl. 9). Če pri Sloveniji v obračunu upoštevamo še zdomce, je Slovenija ostala neto emigracijsko območje še v začetku sedemdesetih let 20. stoletja (prim. Gosar, 1978).

Če je bila leta 1953 Slovenija tudi v medrepubliški bilanci neto izvoznica prebivalstva (62.190 odseljenih v druge republike; 45.434 priseljenih iz drugih republik), se je to razmerje do leta 1971 spremenilo (59.513 odseljenih; 83.132 priseljenih). V tem smislu lahko Slovenijo v šestdesetih letih 20. stoletja že štejemo med neto prejemnice prebivalstva, računajoč ob tem le medrepubliške migracije.

Simptomatično je, da popis 1971 v primerjavi s podatki za leto 1970 kaže zelo podoben položaj za Bosno

in Hercegovino kot za Slovenijo. Obe republiki sta bili na migracijskem repu glede obsega priseljevanja. Imigracije so predstavljale v Bosni in Hercegovini komaj 14,8%, v Sloveniji pa 17,4%. Če odštejemo priselitve iz tujine, se deleža medrepubliških migracij zmanjšata na 13,5% v primeru Bosne in Hercegovine, v primeru Slovenije pa na 15,1%, in postaneta še podobnejša, saj je imela Slovenija skoraj dvakrat več priselitev iz tujine kot Bosna in Hercegovina. Povsem drugačen položaj je bil v Vojvodini, ki je z 38,7% (od tega 1,3% iz tujine) zasedala vodilno mesto (Breznik, 1988, 238). Ti podatki kažejo, da realno gledano Slovenija do sedemdesetih let ni bila posebej zanimiva za priseljevanje iz drugih republik.

Priseljevanje v Slovenijo po podatkih popisa 1981

Če pogledamo prebivalstvo (111.912 ljudi; SURS, 1981), ki se je v Slovenijo priselilo iz drugih delov SFRJ, od vseh prisotnih prebivalcev predstavljajo priseljenci 6,09%, od vseh popisanih pa le 5,92%. Hrvati so kot najštevilnejši skoraj tretjinsko zastopani, sledijo Srbi s slabo četrtino, Slovenci s petino, skupina "neopredeljenih", znotraj katere prevladujejo Jugoslovani, z devetino, Muslimani z dvanajstino. Med ostalimi lahko še izpostavimo Črnogorce in Makedonce s po dvema odstotkoma ter Albance in Madžare s po enim. Vseh ostalih je skupaj za odstotek (sl. 10).

Če iz skupine priseljenih odštejemo Slovence, katerih skozi vso etnično strukturo ni mogoče imeti za posebno priseljeno skupino, dejansko prevladujejo Hrvati, Srbi in Muslimani, ki skupaj predstavljajo štiri petine vseh priseljenih (brez Slovencev). Če k tem prištejemo še Jugoslovane oziroma neopredeljene, na druge odpade le še 8% prebivalcev.

Tako so tri najštevilčnejše etnične skupine nekdanje SFRJ hkrati tudi najštevilčnejše med priseljenimi v Sloveniji. Vendar pa razmerja med njimi niso enaka. Še posebej odstopajo etnične strukture glede na izvorno območje, odstopa pa tudi struktura z vidika prebivalstvene zastopanosti. Na ta način število priseljenih glede na federalno enoto ni sorazmerno številu, ki ga je v jugoslovanskem okviru ta federalna enota predstavljala.

Z grafa (sl. 11) je razvidno, da je najvišji delež priseljenih po popisu 1981 zajemala Hrvaška, in sicer več kot dve petini. Sledila ji je Bosna in Hercegovina s slabo tretjino, Srbija pa je predstavljala le še sedmino. Preostale tri enote so skupaj predstavljale osmino priseljenih, od katerih le Vojvodina dosega 5% (sl. 11). Če sta si bili po številu prebivalcev Hrvaška (4,6 mil. prebivalcev ali 22%) ter Bosna in Hercegovina (4,1 mil. ali 20%) nekako blizu, je bila Srbija nekoliko bolj obljudena (5,7 mil. ali 28%), kljub temu pa so nesorazmerja jasno vidna. Hrvaška je Sloveniji prispevala skoraj dvakrat ($I_{100} = 194$) več, Bosna in Hercegovina pa enkrat in pol več prebivalcev ($I_{100} = 149$), kot je bil njun delež v

SFRJ. Vse ostale federalne enote so prispevale manj od povprečja: Črna gora ($I_{100} = 69$), Kosmet ($I_{100} = 64$), Srbija ($I_{100} = 52$), Makedonija ($I_{100} = 30$), Vojvodina ($I_{100} = 23$). Čeprav so bile medrepubliške migracije zelo močne, je tako na Slovenijo odpadel le manjši del (SURS, 1981; SZS, 1981).

Zelo pomembna odstopanja beležimo tudi na področju etnične sestave priseljencev v odvisnosti od izvornega območja. Spodnji graf (sl. 12) prikazuje razmerja med glavnimi etničnimi skupinami posameznih federalnih enot in strukturo priseljenih v Slovenijo. Iz Bosne in Hercegovine se je v Slovenijo priselilo relativno največ Srbov, ki nekoliko presega delež zastopanosti v izvornem območju. Močno nadpovprečno so zastopani "neopredeljeni", medtem ko sta deleža Hrvatov in predvsem Muslimanov glede na prisotnost manj zastopana. Iz Črne gore se je glede na lokalno zastopanost v Slovenijo preselilo največ Hrvatov. Podobno so se iz drugih republik in pokrajin številčneje izseljevale etnične manjšine. Izjema je Makedonija, kjer so se Albanci manj izseljevali in s tem že nakazovali regionalnogeografsko homogenizacijo na območju severozahodne Makedonije. Z izjemo Hrvaške se je v Slovenijo priseljeno prebivalstvo bistveno manj opredeljevalo kot v izvornem območju. Tako so deleži "neopredeljenih" razen pri priseljenih s Hrvaške povsod nižji kot v Sloveniji.

Če bi se migracije v Slovenijo vršile pod enakimi pogoji oziroma zakonitostmi, bi morali glede na dotok prebivalstva iz posamezne jugoslovanske federalne enote pričakovati etnično strukturo, ki je identična lokalni oziroma ne kaže bistvenega odstopanja od nje. V primeru Slovenije in medrepubliških migracij zanjo to nikakor ne drži. Odstopanja z vidika etnične strukture so velika. Čeprav so krajevne geografske razmere za etnične skupine različne, tolikšnih odstopanj kljub vsemu ne bi smeli pričakovati. Zato lahko govorimo tudi o etnični selektivnosti migracij v Slovenijo.

Na splošno velja vtis, da je tudi z vidika priseljevanja v Slovenijo do leta 1981 prihajalo do postopne homogenizacije v republikah in pokrajinah pri tistih etničnih skupinah, ki imajo tam glavno naseljitveno območje. Videli pa smo že, da Slovenija ni bila ravno ogledalo medrepubliških selitev na območju nekdanje Jugoslavije. Tudi časovni razpored priseljevanja kaže, da se je Slovenija relativno pozno vključila v večje migracijske tokove. Tako se je v obdobju po drugi svetovni vojni do leta 1960 v Slovenijo priselilo 1270 ljudi letno, v šestdesetih letih se je letna vrednost v povprečju povečala na 2530 ljudi, v prvi polovici sedemdesetih na 4428, v drugi polovici sedemdesetih pa doseže vrhunec s povprečno 6095 neto priselitvami letno (SURS, 1981).

Iz Hrvaške se je do prve polovice sedemdesetih let priselilo največ ljudi. Šlo je pretežno za obmejna območja Hrvaške, kot so Međimurje, Zagorje, Obkolpje, Istra. Priseljevali so se predvsem Hrvati. V drugi polovici

sedemdesetih je priseljevanje iz Bosne in Hercegovine močno presegló tisto iz Hrvaške, okrepilo pa se je tudi priseljevanje z drugih območij. Zanimivo uravnoteženost je mogoče opaziti pri Vojvodini, ki je predstavljalá stalen in relativno uravnotežen tok priseljencev, med katerimi so bili nadpovprečno zastopani Hrvati in "neopredeljeni". Iz Bosne in Hercegovine so se v zadnjem obdobju začeli v Slovenijo pospešeno preseljevati Muslimani. Ti so v zadnjem obdobju povečali svoj delež v strukturi priseljenih iz vseh federalnih enot. S Kosova in iz Metohije pa se je v zadnjem obdobju začelo pojavljati tudi večje število priseljenih Albancev, ki so v drugi polovici sedemdesetih po obsegu že prehiteli Kosmetske Srbe (sl. 13).

V drugi polovici 1970. let se že kažejo obrisi poskusov centralne oblasti, da bi se etnična homogenost Slovenije počasi razbila (prim. Pirjevec, 1995, 370). To nam kažejo tudi podatki popisa 1981 o migracijah. V 1980. letih se dotok migrantov sprva še nadaljuje, do 1990. pa skoraj povsem usahne.

Popis 1981 je zadnji jugoslovanski popis, ki nam daje popolne podatke na ravni bivše skupne države. S pomočjo podatkov tega popisa smo ocenili tudi medrepubliško migracijo, ki je izredno pomembna za razlago priseljevanja v Slovenijo. Zaostrovanje političnih, kasneje pa tudi družbenih, razmer zaradi nerešenega narodnega vprašanja je imelo globoke posledice na vzorcih, obsegu in strukturi selitvenih tokov. Tudi skozi demografske podatke so se v veliki meri pokazali obrisi diktiranega prebivalstvenega razvoja predvsem na ravni medrepubliških migracij.

Obseg medrepubliških migracij do leta 1981 prikazuje graf (sl. 14). Število medrepubliških migrantov predstavlja razlika med številom rojenih po posameznem območju in številom stalno prijavljenih v določenem območju. V absolutnem smislu je največ migrantov prispevala Bosna in Hercegovina (438.071), sledila sta Kosova in Metohija (114.259) ter Črna gora (82.161). Vse ostale federalne enote so bile prejemnice prebivalstva. Najbolj presenetljivo se je med prejemnicami znašla Makedonija (48.043 presežka stalnih nad tam rojenimi prebivalci), ki je sicer veljala za bolj ali manj eksodusno območje. Območje Bitole in Pelagonije je poleg Zahodne Hercegovine veljalo za najbolj eksodusno območje Jugoslavije (Friganović, 1987). Ta eksodus pa je bil usmerjen v tujino (Friganović, 1987). Pojasnilo lahko najdemo v potresu leta 1963 (Cvijanović, 1987), ki je z megalomansko gradnjo in popotresno obnovo ustvaril velik stanovanjski fond, ki so ga v veliki meri zasedli priseljenci s Kosova in iz Metohije ter Srbije, kar potrjujejo tudi podatki o priselitvah in posledično spremembe etnične strukture med leti 1961 in 1971 (SZS, 1971; 1981). V Makedoniji so pomemben vir prebivalstva tudi rojeni v tujini. Teh je bilo po popisu 1981 skoraj 60 tisoč, kar je relativno največ med republikami in pokrajinami. Sicer pa so imele vse federalne enote

velik pritok prebivalstva z rojstnim krajem v tujini, kar je posledica mnogih razlogov, predvsem vojn in političnih razlogov. To pojasnjuje tudi razliko v neto migracijah, saj je skoraj 300 tisoč prebivalcev rojenih v tujini, za več kot 100 tisoč prebivalcev pa podatek o rojstvu ni znan (SURS, 1981).

Največja prejemnica je bila Vojvodina (355.702), kar je mogoče pripisati priseljevanju pretežno srbskega in deloma črnogorskega prebivalstva iz Bosne in Hercegovine, Črne gore ter s Kosmeta na posesti izgnanih Nemcev (npr. Bognar, 1991). Velik prejemnik prebivalstva je bila tudi Srbija (329.177), predvsem območje Beograda. Skupno je širše območje Srbije beležilo neto 570.620 priselitev. Tudi Hrvaška (196.765) in Slovenija (106.235) sta bili neto prejemnici prebivalstva, Hrvaška predvsem hrvaškega prebivalstva Bosne in Hercegovine ter Vojvodine (Gelo, 1987, 193; Živić, 1997), Slovenija pa hrvaškega iz Hrvaške ter srbskega, hrvaškega in bošnjaškega iz Bosne in Hercegovine. Bruto imigracije so sicer predstavljale okrog 134 tisoč prebivalcev, vendar je povratni migracijski tok to število zmanjšal za 69 tisoč. Neto medrepubliška migracija je tako znašala okrog 65 tisoč prebivalcev, ki jim moramo prišteti še 32 tisoč priseljenih iz tujine in 9 tisoč oseb z neznanim rojstnim krajem (SURS, 1981).

V relativnem smislu je največja donatorka prebivalstva Črna gora. Indeks medrepubliške migracijske mobilnosti (indeks geografske razseljenosti) je tam dosegel vrednost 124,5, kar pomeni, da je zunaj republike 24,5% oziroma ena četrtnina tam rojenih. Najnižji indeks dosega Slovenija (104), kar kaže na izrazito nizko stopnjo geografske razseljenosti. Zanimivo je, da je Vojvodina dosegla eno višjih stopenj (112), takoj za Bosno in Hercegovino (116,6) in pred Kosmetom (111,5), kar kaže na zelo visoko bruto migracijsko mobilnost, saj je ob prejemnici tudi velika donatorka prebivalstva (sl. 14).

Indeks domicilnosti nam kaže število rojenih na 100 prebivalcev nekega območja. Tukaj pa je iz že omenjenih razlogov na dnu Vojvodina (82,5), najvišje indekse pa dosegajo klasična srbska in črnogorska izselitvena območja v Črni gori, Bosni in Hercegovini ter na Kosmetu. Slovenija je po tem kazalniku nekje v sredini (sl. 14).

Priseljevanje v Slovenijo po podatkih popisa 1991

Popis 1991 je bil zadnji jugoslovanski popis, ki pa so ga republike že večinoma ločeno izvajale, rezultate pa so objavljale tudi že povsem ločeno. Omenjeni popis nam lahko služi tudi za preverjanje stanja iz leta 1981, na podlagi česar lahko pravilneje ovrednotimo demogeografske učinke imigracije, ki je dosegla svoj vrhunec v drugi polovici sedemdesetih. Skupno število prebivalcev Slovenije, priseljenih iz območij nekdanje Jugoslavije (153.586), se je v odnosu do predhodnega popisa

povečalo za 41.674, kar pomeni v povprečju slabih 4200 neto priselitev letno (SURs, 1991). Ta vrednost je razberljivo višja od podatkov selitvene statistike, po katerih se je v osemdesetih v Slovenijo skupno iz "tujine" priselilo 35.980 prebivalcev, kar pomeni letno okrog 3600 ljudi. Diskrepanca je v resnici še večja, saj gre pri popisu za stanje de facto, pri tekočih evidencah pa gre za širši zajem prebivalstva, nejasne so remigracije, svoj davek pa zahteva tudi naravno gibanje. Iz grafa (sl. 15) je razvidno, da so razmerja med priseljenci glede etnične pripadnosti ostala v grobem enaka kot leta 1981. Nekoliko so se zmanjšali deleži treh največjih etničnih skupin (Hrvatov, Slovencev in Srbov), povečal pa se je delež Muslimanov. Podvojil se je tudi delež Albancev, vendar je njihov delež nizek. Povečal se je tudi delež neopredeljenih, kamor so všteti tudi popisani z neznano etnično pripadnostjo. Deleži ostalih so se le malo spremenili.

V primerjavi s popisom 1981 kaže popis 1991 določene spremembe v strukturi priseljenih glede na izvorno federalno območje v nekdanji SFRJ. Hrvaško je s piedestala izrinilo območje Bosne in Hercegovine, vendar sta oba deleža zelo podobna in znašata blizu dveh petin. Tako migracije iz teh dveh republik predstavljajo skoraj 80% vseh migracij v Slovenijo do leta 1991 (prim. Gosar, 1993). Delež priseljenih iz Hrvaške, Srbije in Vojvodine je upadel, medtem ko se je delež Kosova in Metohije podvojil. Nekoliko je narasel delež priseljenih iz Makedonije, delež priseljenih iz Črne gore pa je stagniral (sl. 16). V absolutnem smislu glede na pretekli delež priselitev s tega območja je največji upad doživelo območje ožje Srbije, dejansko pa se je obseg priselitev z vseh območij povečal. Glede na povečane deleže lahko opazimo, da se v osemdesetih letih v migracijske tokove dejavneje vključi kosmetsko prebivalstvo, ki svoj delež podvoji. Ob tradicionalnem izseljevanju predvsem Srbov in Črnogorcev s Kosova se vsaj glede priselitev v Slovenijo Srbom pridružijo tudi Albanci (SURs, 1991).

Priseljevanje v Slovenijo po podatkih popisa 2002

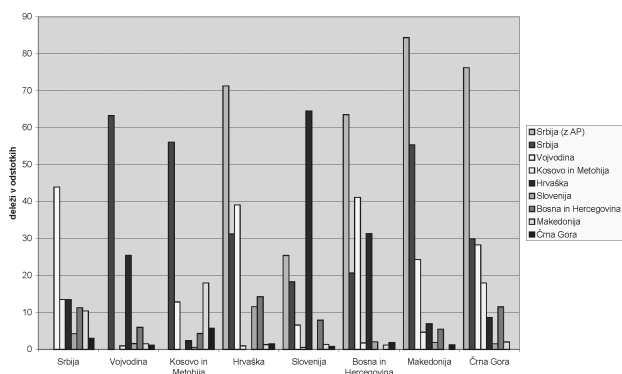
Zadnji popis iz leta 2002 pomeni prelomnico v popisni zgodovini Slovenije. Ne le da je šlo pri njem za prvi samostojni popis po osamosvojitvi Slovenije, šlo je tudi za enoletni zamik glede na utečeno popisno leto oziroma desetletni interval. Kar pa je najpomembneje, prvič je aplicirana metodologija nove definicije prebivalstva iz leta 1995 (Šircelj, Tršinar, 1996). Nova definicija je v veliki meri otežila primerjave za nazaj, saj so se spremenili statusi stalnega, prisotnega (navzočega), prebivalstva s slovenskim državljanstvom ali brez njega itn. Spremenil se je tudi režim glede prikazovanja in sploh zbiranja popisnih podatkov. Priselitve so bile tokrat izkazane le na ravni držav, kar nam za območje nekdanje SFRJ onemogoči podrobnejše primerjave. Zaradi občutljivosti podatkov o etničnosti, veroizpovedi in

jeziku je onemogočeno tudi neposredno spremljanje sprememb v etnični strukturi priseljenega prebivalstva glede na izselitveno območje. Zato lahko na osnovi podatkov zadnjega popisa po spremenjeni metodologiji primerjamo le razmerja med izselitvenimi območji, pa še to ne za vsa.

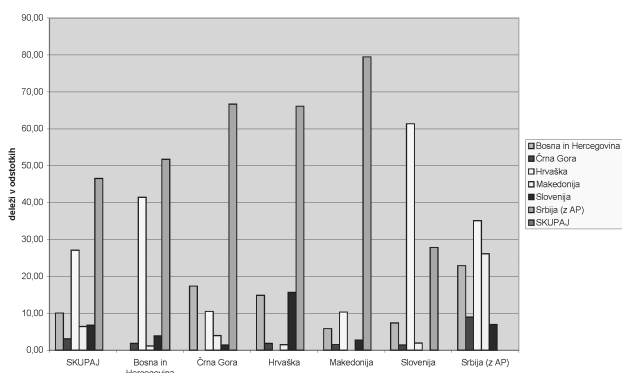
Spodnji graf (sl. 17) prikazuje etnično strukturo priseljenih po metodologiji popisa 2002, zato s stanjem iz leta 1991 ni popolnoma primerljiva. Če vendarle poskusimo s ponovnim razvrščanjem podatkov ustvariti vsaj okvirno podobne kategorije, lahko ugotovimo nekatere spremembe v razmerjih med etnijami, ne pa tudi sprememb osnovne sestave. Opazen je zlasti povečan delež Bošnjakov, ki so na spodnjem grafu prikazani skupaj s prebivalci, opredeljenimi bodisi kot Muslimani bodisi kot Bosanci. V primerjavi z letom 1991 Bošnjaki v širšem smislu beležijo dvotretjinski skok navzgor. Medtem ko se delež priseljenih Makedoncev, Italijanov, Madžarov in Romov ter skupine "ostali" ni bistveno spremenil, polovičen pozitiven skok beležijo Albanci, tretjinskega pa skupina "neopredeljenih". Tudi delež priseljenih Slovencev se je povečal. Po drugi strani se je za več kot tretjino znižal delež Hrvatov, Srbov za približno petino, Črnogorcev pa kar za polovico. Največji absolutni upad beležijo Hrvati, najštevilčnejši med priseljenimi pa znova (kot po drugi svetovni vojni) postanejo Slovenci. Tesno za njimi po deležu so Hrvati, Bošnjaki in Srbi. Te štiri skupine predstavljajo več kot tri četrtine od 151.432 priseljenih v Slovenijo iz držav nekdanje SFRJ (sl. 17).

Prostorsko poreklo priseljencev le na podlagi podatkov popisa 2002 ne moremo natančneje analizirati. Zaradi že omenjenih metodoloških pa tudi drugih razlogov se je delež priseljenih iz Bosne in Hercegovine močno povečal tako v absolutnem kot relativnem smislu. Obratno pa se je zgodilo z deležem Hrvaške. Sprememba razmerja med Bosno in Hercegovino na eni ter Hrvaško na drugi strani je tudi največja sprememba v strukturi izselitvenih območij nekdanje SFRJ. Vzroke za to je mogoče pripisati spremembi statusa prebivanja kot izhodišča za popis, nekaj pa tudi razvoju imigracije v devetdesetih letih, kjer je prevladovalo priseljevanje iz Bosne in Hercegovine (12.661) od skupno 23.245 priseljenih z območja nekdanje SFRJ v obdobju 1991–2001 (SURs, 2002). Ob tem povejmo, da se je v zadnjem medpopisnem obdobju iz Hrvaške kljub vsemu priselilo 4551 prebivalcev, kar predstavlja 20% vseh priselitev v tem obdobju. To pomeni, da tok priseljevanja iz Hrvaške ni povsem presahnil. Še pomembneje pa je, da je Hrvaška edino območje, s katerega se je v Slovenijo priselilo več žensk kot moških (SURs, 2002). Kako velik delež stalnega prebivalstva Slovenije rojenega na Hrvaškem je dobesedno izginil, kaže medpopisna primerjava. Ob dobrih 58 tisoč priseljenih iz Hrvaške leta 1991 in 4500 priseljenih v zadnjem medpopisnem obdobju pomeni zadnje stanje okrog 48 tisoč priseljenih iz

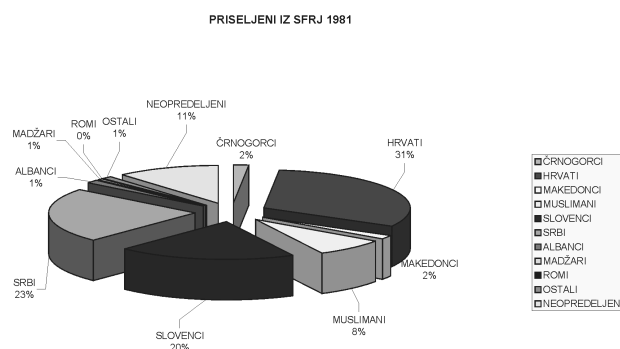
Hrvaške dejanski osip 12.000 ljudi. Glede na novo definicijo prebivalstva je bilo veliko priseljenih iz Hrvaške med zdomci, le majhen del pa se je izselil. Podobno, vendar nasprotno smer razvoja lahko opazimo pri priseljenih iz Bosne in Hercegovine. Po drugi strani se je delež priseljenih iz Makedonije tretjinsko povečal, delež priseljenih iz Srbije in Črne gore pa za približno desetino zmanjšal (sl. 18).

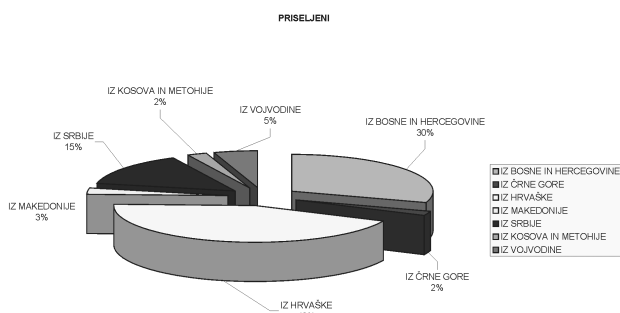
Sl. 8: Geografsko poreklo migrantov po federalnih enotah SFRJ (SZS, 1953; 1961; lastni izračuni).
 Fig. 8: Geographical origin of migrants by federal units of the SFRY (SZS, 1953; 1961; author's own computations).

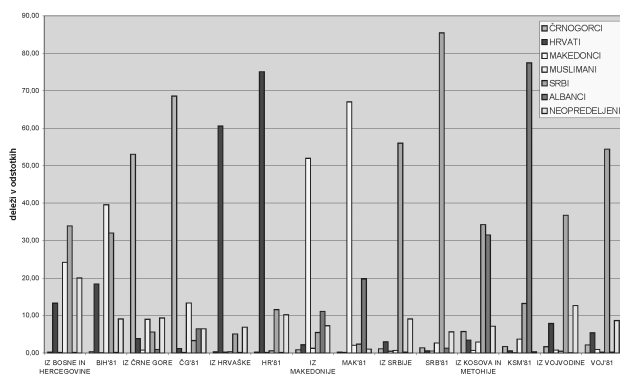
Sl. 9: Deleži skupne medrepubliške migracije po republikah SFRJ (SZS, 1971; 1973; lastni izračuni).
 Fig. 9: Shares of total inter-republic migrations by republics of the SFRY (SZS, 1971; 1973; author's own computations).

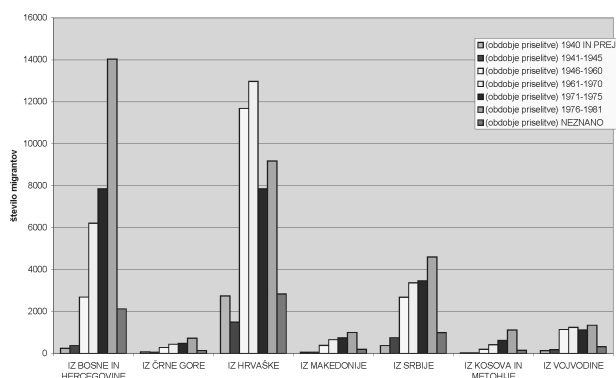
Sl. 10: Etnična struktura prebivalstva, priseljenega z območja nekdanje SFRJ, Slovenija (SURS, 1981).
 Fig. 10: Ethnic structure of the population emigrating from the territories of the former SFRY to Slovenia (SURS, 1981).

Sl. 11: Priseljenci glede na območje odselitve znotraj nekdanje SFRJ, Slovenija (SURS, 1981; SZS, 1981).
 Fig. 11: Immigrants to Slovenia according to the areas of emigration within the former SFRY (SURS, 1981; SZS, 1981).

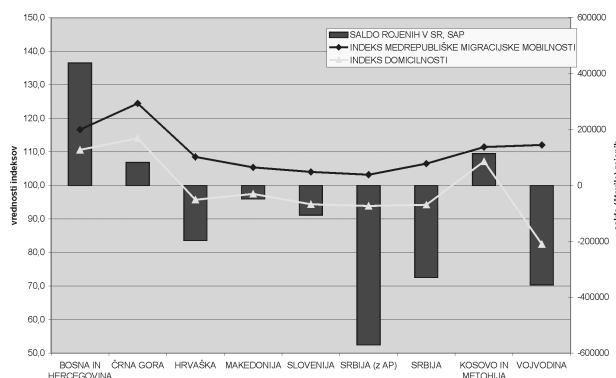

Sl. 12: Etnična struktura priseljenih in območij glede na območje odselitve znotraj nekdanje SFRJ, Slovenija (SURS, 1981; SZS, 1981).
 Fig. 12: Ethnic structure of immigrants to Slovenia and the areas of emigration according to the areas of emigration within the former SFRY (SURS, 1981; SZS, 1981).

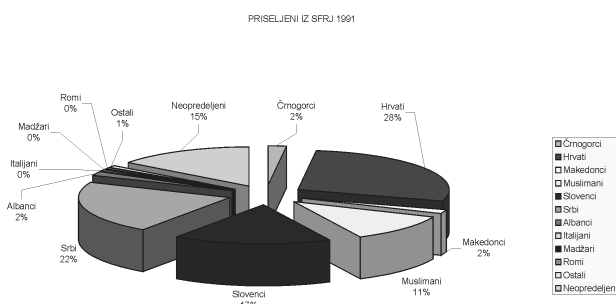
Sl. 13: Obseg in časovna razporeditev priseljevanja glede na območje odselitve znotraj nekdanje SFRJ, Slovenija (SURS, 1981; SZS, 1981).

Fig. 13: Extent and temporal distribution of immigration to Slovenia according to the areas of emigration within the former SFRY (SURS, 1981; SZS, 1981).

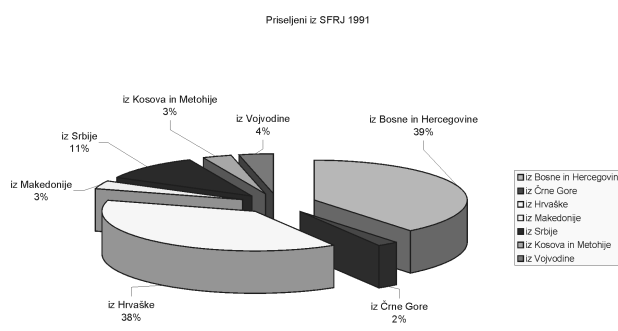
Sl. 14: Primerjava indeksov medrepubliške migracijske mobilnosti in indeksov domicilnosti ter saldov rojenih po federalnih enotah SFRJ (SZS, 1981; lastni izračuni).

Fig. 14: Comparison of indices of inter-republic migration mobility and domicile indices, as well as balances of births according to federal units of the SFRY (SZS, 1981; author's own computations).

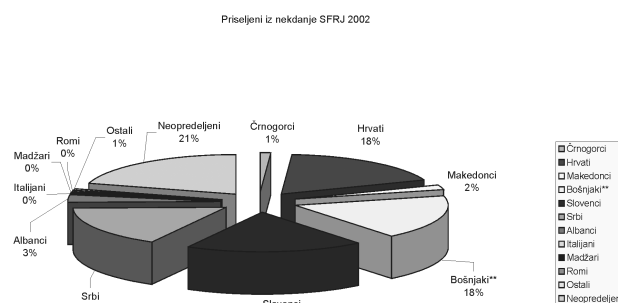
Sl. 15: Etnična struktura prebivalstva priseljenega z območja nekdanje SFRJ, Slovenija (SURS, 1991).

Fig. 15: Ethnic structure of the population emigrating from the territories of the former SFRY to Slovenia (SURS, 1991).

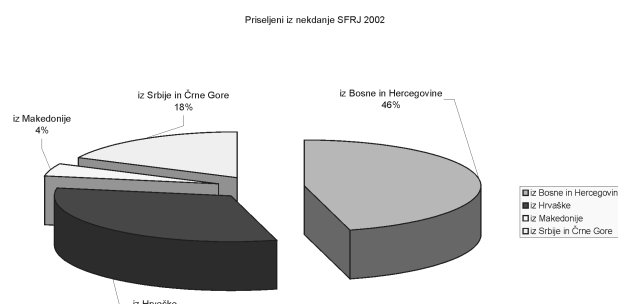
Sl. 16: Priseljenci glede na območje odselitve znotraj nekdanje SFRJ, Slovenija (SURS, 1991).

Fig. 16: Immigrants to Slovenia according to the area of emigration within the former SFRY (SURS, 1991).

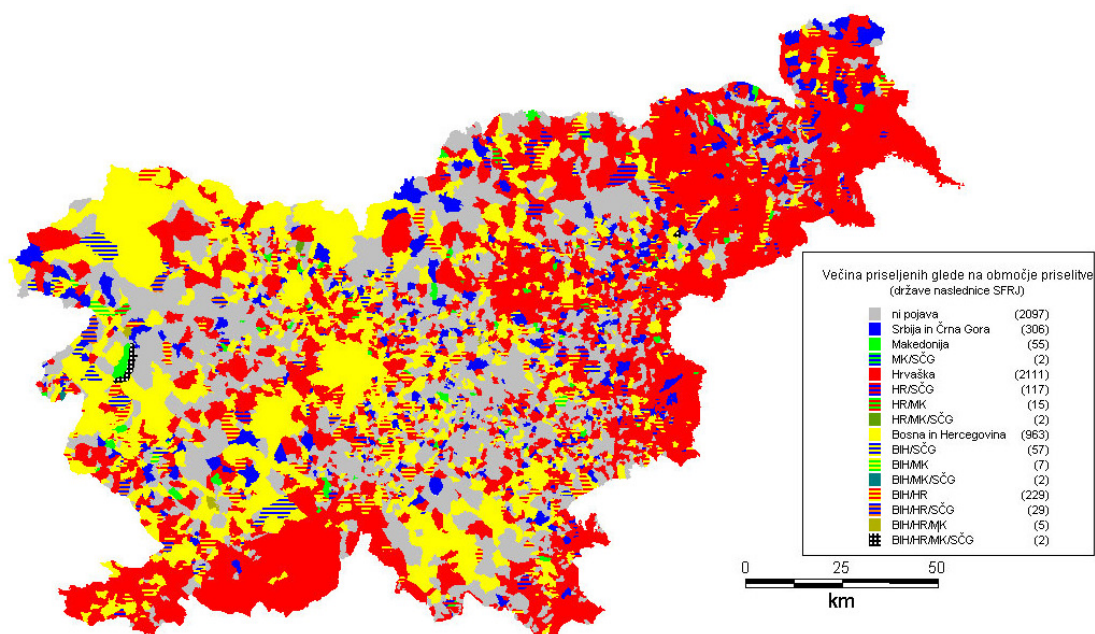
Sl. 17: Etnična struktura prebivalstva, priseljenega z območja nekdanje SFRJ, Slovenija (k Bošnjakom so šteti tudi opredeljeni kot Muslimani in Bosanci) (SURS, 2002).

Fig. 17: Ethnic structure of the population immigrating to Slovenia from the territories of the former SFRY (** the category of Bosniaks also includes the population declaring themselves as Muslims and Bosnians) (SURS, 2002).

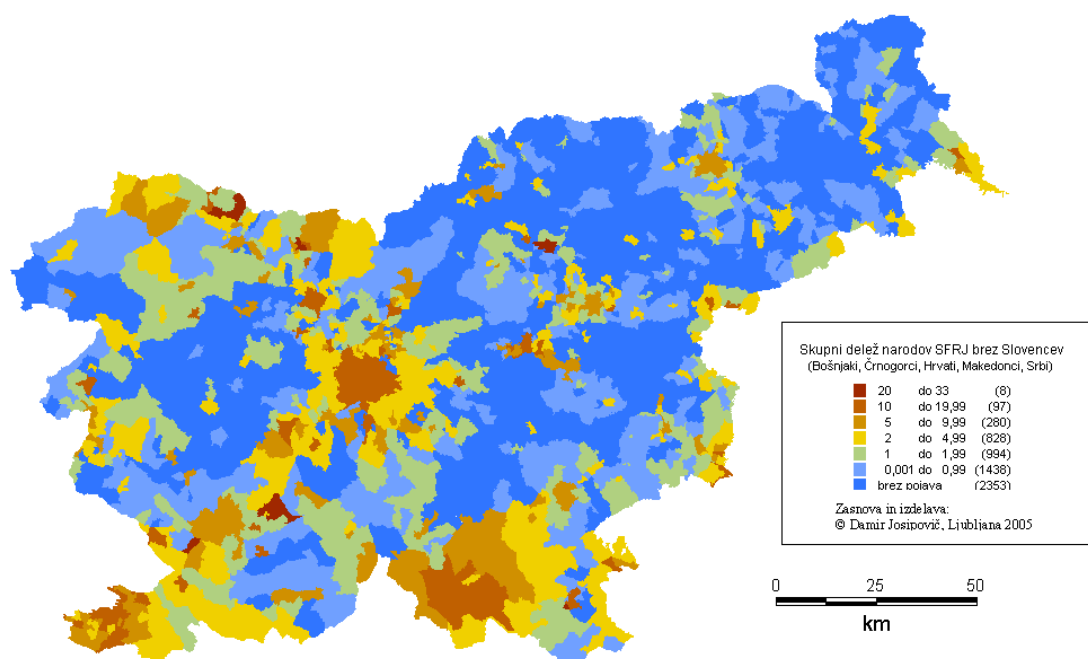
Sl. 18: Priseljenci glede na območje odselitve znotraj nekdanje SFRJ, Slovenija (SURS, 1991).

Fig. 18: Immigrants to Slovenia according to the area of emigration within the former SFRY (SURS, 1991).

Sl. 19: Večina priseljenih glede na območje priselitve (SURS, 2002).

Fig. 19: Majority of the immigrants according to the areas of immigration (SURS, 2002).

Sl. 20: Skupni delež narodov SFRJ brez Slovencev po demogeografskih homogenih conah Slovenije (SURS, 2002).

Fig. 20: Total shares of nations of the SFRY excluding the Slovenes by homogeneous demo-geographic zones of Slovenia (SURS, 2002).

Slovenija je torej imela do leta 1981 že bolj ali manj formirano etnično strukturo. Kasnejše spremembe so šle bolj v smeri prelivanja med etničnimi opredelitvami. Seveda pa Slovenija v zadnjih 25 letih še vedno beleži pozitiven migracijski saldo, ki pa zaradi majhnega obsega ne posega močno v etnično strukturo prebivalstva Slovenije. Procesi priseljevanja se dopolnjujejo s procesi bolj ali manj prikritih asimilacij in splošne krize etničnega opredeljevanja, ki je Slovenijo zajela ob zadnjem popisu leta 2002.

ANALIZA POSELITVENO GEOGRAFSKEGA VZORCA IZBRANIH ETNIČNIH SKUPIN V SLOVENIJI

S primerjavo poselitvenogeografskega vzorca priseljenega prebivalstva lahko ugotovimo prostorsko-geografske spremembe v obdobju samostojnosti Slovenije glede na izbrane elemente, ki opredeljujejo različne skupine priseljenega prebivalstva. Razpoložljivi podatki popisa 2002 ne dopuščajo več analize po naseljih zaradi določil zakrivanja podatkov pred raziskovalci, ki smo jih omenili že v uvodu.

Po zadnjem popisu je imelo nad 20-odstotni delež prebivalstva, opredeljenega za pripadnike narodov nekdanje SFRJ brez Slovencev, osem demogeografskih homogenih območij (Josipovič, Repolusk, 2004). V vseh osmih primerih gre za samostojna naselja, od katerih so tri v občini Jesenice (Jesenice, Koroška Bela, Slovenski Javornik), po eno naselje pa v občinah Tržič (Tržič), Postojna (Postojna), Divača (Divača), Črnomelj (Kanižarica) in Velenje (Velenje) (sl. 20). Najvišji delež beležijo Jesenice s 34,29%, ostala območja pa 20-odstotne meje ne presegajo močno. Zanimivo je, da med omejenimi območji ni niti enega iz Slovenskega primorja, kjer je etnična struktura morda še najpestrejša. Vzrok za to je prav v pestrosti, v prisotnosti italijanske narodne manjšine ter množice drugih etničnih skupin in opredelitev.

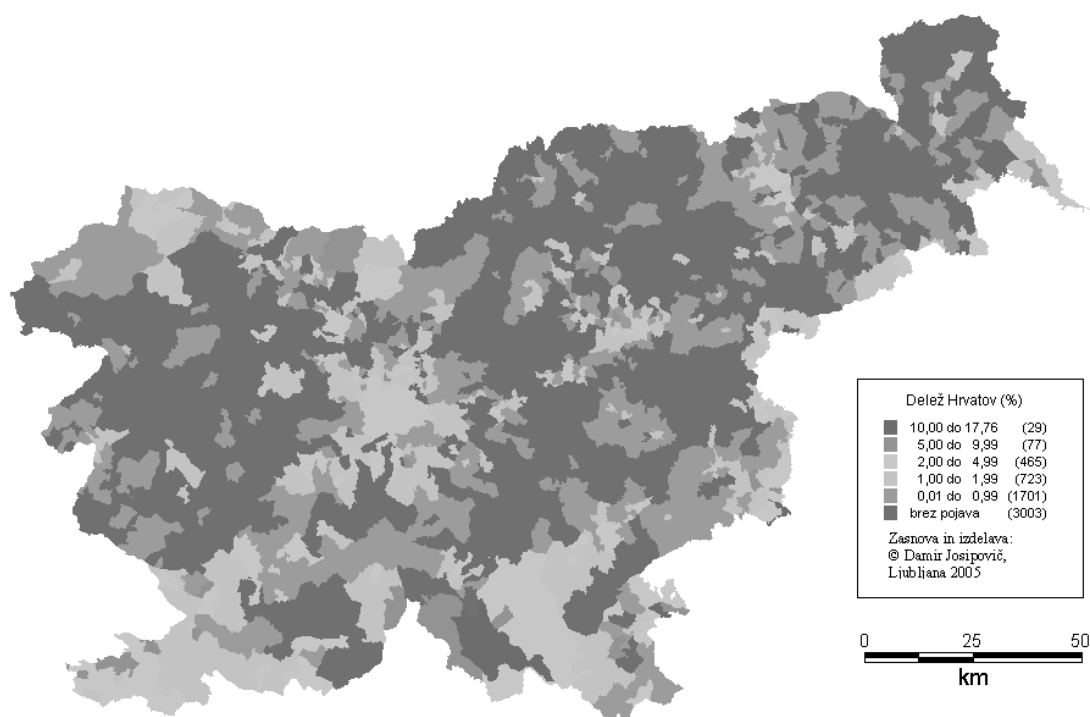
Geografska razmestitev Bošnjakov, Hrvatov in Srbov v Sloveniji

Hrvati kot sosednja in s Slovenci prepletajoča se etnična skupina so med večjimi etničnimi skupinami v Sloveniji geografsko najbolj razpršeno prisotni. Hrvati imajo kljub svojemu številu in dejstvu, da med njimi tričetrtinsko prevladujejo priseljeni, po pričakovanjih najvišjo stopnjo razpršenosti. V nobeni od demogeografskih homogenih con ne dosegajo ene petine prebivalstva. Najvišji delež (17,76%) dosegajo na območju Obrežja. Poleg te cone so le še tri območja, v katerih delež Hrvatov presega desetino prebivalstva (Metlika 15,81%, Rogatec 13,18% in Kočevska Reka 10,72%). Vsa območja ležijo neposredno ob slovensko-hrvaški meji ali v obmejnem pasu. Hrvati so tudi sicer pomembnejše prisotni ob slovensko-hrvaški meji, v Sloven-

skem primorju, na Kočevskem, v Beli Krajini, v Prekmurju na Lendavskem in še v okviru nekaterih manjših otokov, kot so Jelendol pri Tržiču, Velenje, Žalec, Arja vas itd. Poleg Slovencev so glavna etnična skupina na Štajerskem (Podravje, Savinjsko) in nasploh v severovzhodni Sloveniji, kjer je zastopanost ostalih skupin iz nekdanje Jugoslavije bistveno nižja. V Ljubljani (2,75%) in Mariboru (2,54%) je delež Hrvatov relativno nizek, vendar predstavljajo v Mariboru z naskokom drugo največjo etnično skupino, medtem ko so v Ljubljani po številčnosti šele na četrtem mestu za Srbi in Bošnjaki, ki jih je skoraj po dvakrat toliko (sl. 21).

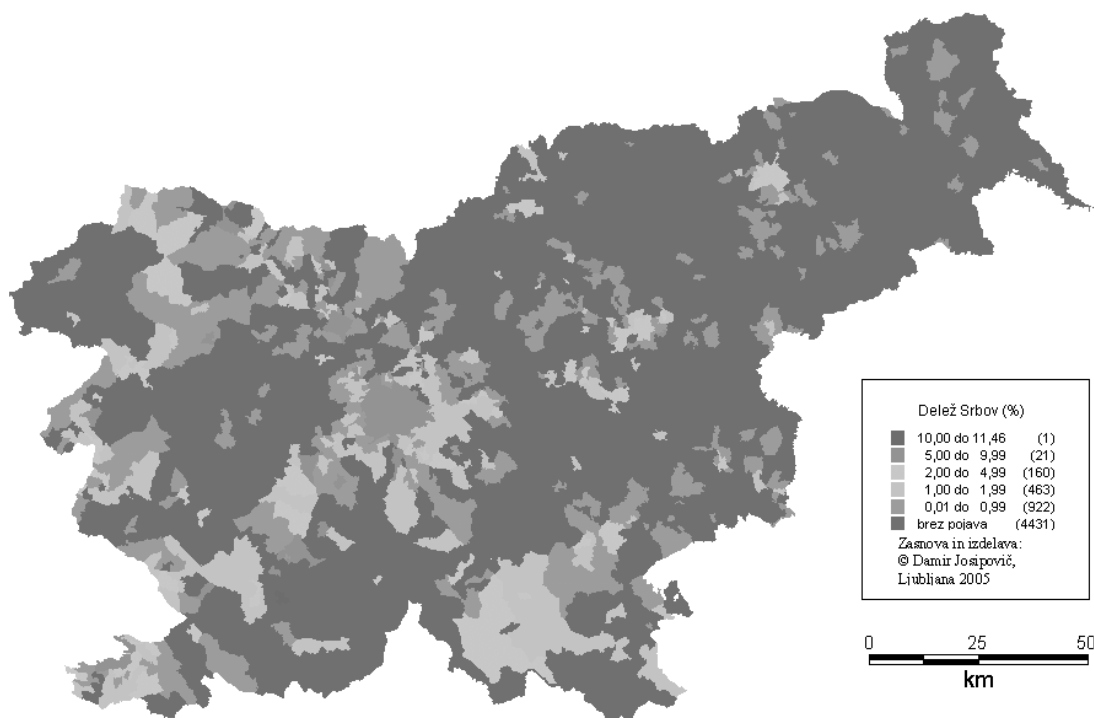
Za Srbe je značilen drugačen geografski vzorec poselitve. Močno izrazita je koncentracija v urbanih naseljih, nanizanih na loku v obliki polmesečca, ki poteka od Kopra prek Ljubljane proti Jesenicam in Kranjski Gori. Zunaj tega območja je mogoče najti le manjša območja, kjer so deleži nekoliko višji, vsi pa precej zaostajajo od teh, ki so nanizana na območju polmesečca. Medtem ko so Hrvati prisotni v polovici vseh naselij v Sloveniji, so Srbi prisotni le v dobri četrtini. Najvišji delež dosegajo v Pivki (11,46%), to pa je tudi edina cona, v kateri znaša njihov delež nad desetino. Zato pa nad 5-odstotni delež dosegajo v številnih večjih naseljih, od katerih so le Velenje in Štore ter Deskle in Podbrdo zunaj območja omenjenega polmesečca. Skoraj polovica vseh Srbov v Sloveniji živi v Ljubljani, kjer je njihov delež tudi nad 5%. Ta delež presegajo še v nekaterih večjih mestih Gorenjske (Kranj, Jesenice, Hrušica, Tržič), ponekod v ljubljanskem obmestju (Medvode, Ig) in pa ob pomembnejših krajih ob železniški progi zlasti na relaciji Ljubljana–Koper (Borovnica, Vrhnika, Rakek, Postojna, Prestranek, Pivka, Divača, Koper). Od naštetih krajev rahlo odstopa Golnik, kjer je bil sedež nekdanje pomembne vojaške bolnišnice. V vseh omejenih naseljih so tudi pomembni vojaški objekti. Prisotnost Srbov na Štajerskem in v Prekmurju je izrazito nizka, nekaj višja je na Koroškem. V večjem številu so zastopani še v območjih v pasu ob slovensko-italijanski meji (sl. 22).

Bošnjakov v Sloveniji ne moremo obravnavati ločeno od Muslimanov, saj gre v primeru teh dveh opredelitev za največkrat izvorno isto populacijo, ki se je zaradi različnih razlogov različno opredelila. K tema dvema opredelitvama lahko štejemo tudi opredeljene kot Bosance, saj je raziskava M. Šircelj (2003, 163) pokazala, da je pretežni del opredeljenih za Bosance izšel iz prebivalstva leta 1991 opredeljenega za Muslimane. Opredelitvena dvojica Bošnjaki-Muslimani se od opredelitvene trojice Bošnjaki-Muslimani-Bosanci v prostorsko-geografskem smislu ne razlikuje zelo. Bolj ali manj gre le za ojačano zastopanost območij, na katerih prevladujeta opredelitvi Bošnjak in Musliman ter se jim opredelitev Bosanec samo komplementarno dodaja. Zaradi pomanjkanja detajlnejših popisnih podatkov opredelitve Bosanec ne moremo analizirati.

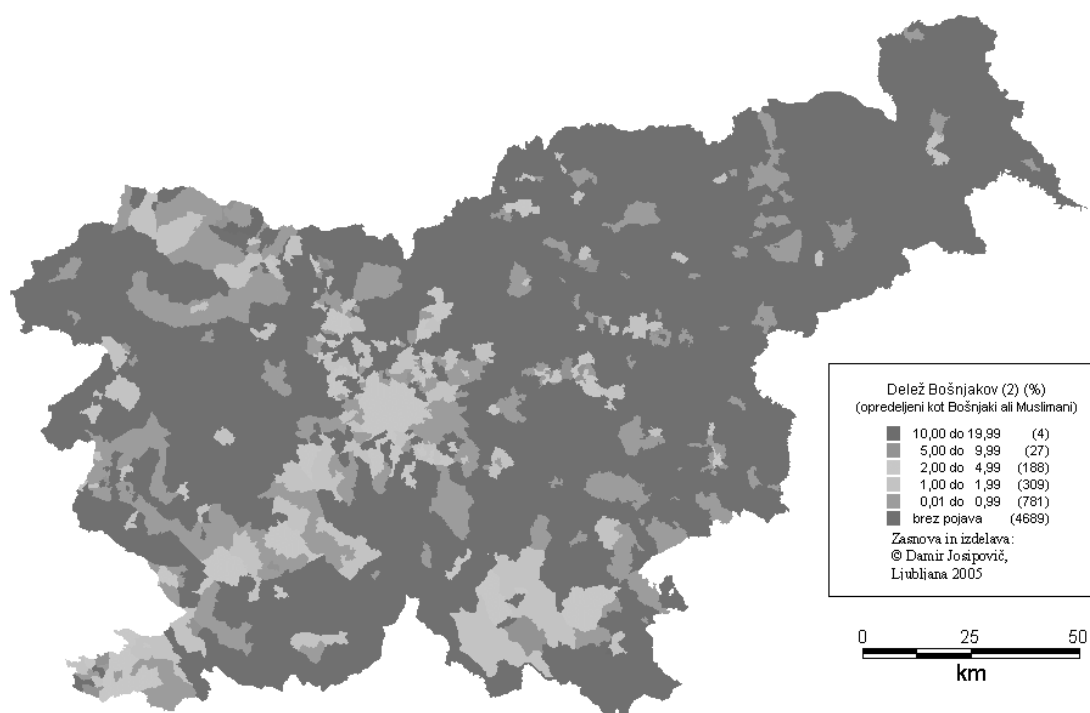
Sl. 21: Delež Hrvatov po demogeografskih homogenih conah Slovenije (SURs, 2002).

Fig. 21: Shares of Croats by homogeneous demo-geographic zones of Slovenia (SURs, 2002).

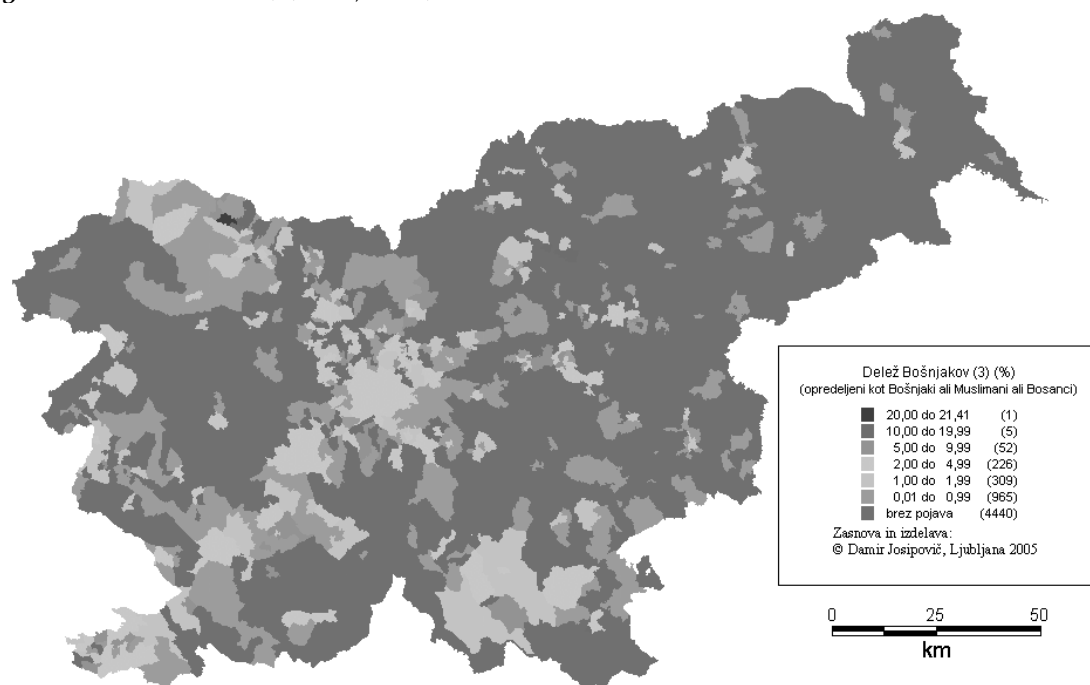
Sl. 22: Delež Srbov po demogeografskih homogenih conah Slovenije (SURs, 2002).

Fig. 22: Shares of Serbians by homogeneous demo-geographic zones of Slovenia (SURs, 2002).

Sl. 23: Delež Bošnjakov po demogeografskih homogenih conah Slovenije (vključno z opredeljenimi kot Muslimani) (SURs, 2002).

Fig. 23: Shares of Bosniaks by homogeneous demo-geographic zones of Slovenia (including the population declaring themselves as Muslims) (SURs, 2002).

Sl. 24: Delež Bošnjakov po demogeografskih homogenih conah Slovenije (vključno z opredeljenimi kot Muslimani in kot Bosanci) (SURs, 2002).

Fig. 24: Shares of Bosniaks by homogeneous demo-geographic zones of Slovenia (including the population declaring themselves as Muslims and Bosnians) (SURs, 2002).

Geografska razmestitev Bošnjakov-Muslimanov je z vidika števila naselij še bolj koncentrirana od razmestitve Srbov. Če gledamo na Bošnjake v najširšem smislu, torej vključno z opredeljenimi kot Bosanci, pa se prostorska koncentracija približa srbski – torej na prisotnost v približno četrtini vseh naselij v Sloveniji. Vendar s to razliko, da je za Bošnjake v širšem smislu značilnejša višja relativna koncentracija v večjih mestih, ki so pretežno industrijsko rudarskega značaja. Tako prednjačijo Jesenice, kjer dosegajo z 21,41% najvišji delež. Poleg Jesenic je še pet con oziroma naselij, v katerih je njihov delež višji od desetine. To so Velenje, Šoštanj, Slovenski Javornik, Koroška Bela in Kanižarica. Teh pet naselij zlahka lahko uvrstimo v tip industrijsko rudarskega značaja, hkrati pa je razvidno, da gre pravzaprav le za dve izraziti območji nadpovprečne koncentracije Bošnjakov v Sloveniji. To sta jeseniška in velenjska aglomeracija. Bošnjaki tako dosegajo najvišji posamičen delež znotraj neke homogene cone. Bošnjaki so v primerjavi s Srbi izraziteje prisotni še v osrednjem in zahodnem delu Slovenije. Z izjemo Šaleške doline, Zasavja in Celja je njihova siceršnja prisotnost v severovzhodni Sloveniji majhna (sl. 23, 24).

Tri največje etnične skupine v Sloveniji, ki smo jih predstavili, so si številčno precej podobne, saj se gibljejo okrog vrednosti 40.000 (prim. Zupančič, 2004). Številčni obseg omenjenih etničnih opredelitev pa ni v skladu z jezikovnimi opredelitvami, ki so stabilnejša kategorija. Razhajanje med etničnimi in jezikovnimi opredelitvami širšega hrvaško-srbskega kompleksa presega 30.000 ljudi, kar v etničnem smislu predstavlja petino manj v odnosu do jezika. Velik del pri tem gre na račun privzemanja slovenske etnične opredelitve, torej asimilacije v Slovence, kar je še posebej prisotno pri Hrvatih, ne smemo pa zanemariti niti etničnega neopredeljevanja (npr. Repolusk, 1999).

Kakor je za Hrvate in za Srbe značilna dvojnost v smislu priseljenih struktur prebivalstva, dvojnosti pri Bošnjakih-Muslimanih ni oziroma je zelo neizrazita. Ta dvojnost je pri Hrvatih najbolj razvidna iz geografskega vzorca. Na eni strani gre za hrvaško prebivalstvo, ki prekomejno prebiva ob meji med Slovenijo in Hrvaško, na drugi strani pa gre za urbanizirano, suburbanizirano in podeželsko naselitev Hrvatov po ostalih območjih Slovenije. Dvojnost geografskega vzorca poselitve pri Srbih je drugačnega značaja. Na eni strani gre, kot smo že poudarili, za klasično koncentriranje v infrastrukturno in upravno-politično pomembnejših conah, na drugi strani pa gre za relativno bolj razpršeno populacijo, ki se "koncentrira" v urbanih središčih. Kot rečeno, take dvojnosti pri Bošnjakih-Muslimanih ni mogoče opaziti. Pri njih gre za nadpovprečno koncentracijo primarno v industrijsko rudarskih središčih.

Priseljeno prebivalstvo v Sloveniji se glede na podatke o državi rojstva prav tako razporeja na geografsko značilen način. Glede na lokalno prevladujoč delež

priseljenih iz posamezne države naslednice SFRJ je izdelana naslednja karta (sl. 19). Na podlagi rezultatov analize po naseljih je za Slovenijo značilna predvsem dvojnost poselitve glede na dve kvantitativno najmočnejši območji (državi) odselitve. To sta Hrvaška in Bosna in Hercegovina. Prevlada priseljenih s Hrvaške je značilna za praktično vse slovensko-hrvaško obmejno območje od slovenske Istre, prek Zgornjega Obkolpja, Bele Krajine do Posavja, Sotelskega, Podravja in Pomurja. Poleg tega priseljeni s Hrvaške prevladujejo v vsej severovzhodni Sloveniji. Po drugi strani priseljeni iz Bosne in Hercegovine prevladujejo v preostanku Slovenije, in sicer v osrednji Sloveniji, na Gorenjskem in v Posočju. Prebivalci, ki so se priselili iz Srbije in Črne gore ali Makedonije, so bolj sporadično prisotni in le redko predstavljajo sklenjena večja območja znotraj Slovenije. Poleg tega je še nekaj razpršenih prehodnih območij, na katerih običajno zaradi nizkega števila priseljenih prihaja do enakih deležev priseljenih iz dveh ali več držav hkrati (sl. 19). Prostorski razvoj priseljevanja iz držav naslednic SFRJ tako kaže predvsem na nadaljevanje utečenih selitvenih tokov, ki so se vzpostavili v času SFRJ in se v zadnjem obdobju koncentrirajo zlasti v večjih urbanih in drugih populativnih središčih.

ZAKLJUČEK

Spremembe celotne etnične strukture v jugoslovanskem obdobju so značilnost tako Slovenije kot Bosne in Hercegovine. Te spremembe so se v vsaki od obeh držav izrazile drugače in prispevale k drugačnemu regionalnemu razvoju. Medtem ko so se v Sloveniji koncentrirale ob industrijsko-prometnih oseh, so bile v Bosni in Hercegovini bolj disperzne in so zajele večji del ozemlja. Slovenija po obsegu migracij (posebej še imigracije) ni igrala glavne vloge v notranjejugoslovanskih migracijah. Temeljna različnost Slovenije v primerjavi z Bosno in Hercegovino glede demografskega razvoja kot dejavnika regionalnega razvoja pa je bila smer migracij. Če je v Sloveniji v medrepubliški bilanci zadnja tri do štiri desetletja prevladovala predvsem imigracija, je v Bosni in Hercegovini šlo predvsem za emigracijo. Prelomnica je leto 1991, po katerem se spremeni migracijski režim. Od skupno 23 tisoč priseljenih v tem obdobju na BiH odpade več kot polovica priseljenih (12.500). Bosna in Hercegovina tudi po letu 1991 ostaja najpomembnejša dajateljica prebivalstva Sloveniji.

Migracijska gibanja so v tesni zvezi s spremembami etnične strukture tako v Sloveniji kot v Bosni in Hercegovini. Analiza je pokazala, da medrepubliškimi migracijskim gibanjem znotraj SFRJ in tistim, ki so bila usmerjena v Slovenijo, ne moremo pripisati izključne ekonomske vzročnosti. Upoštevajoč vidik psevdoprostovoljnih migracij ugotavljamo, da so ključno vlogo igrali političnogeografski dejavniki, ki so najočitnejše posledice pustili zlasti na etničnogeografski strukturi. Spremembe

etnične strukture na krajevni ravni do leta 1991 v Bosni in Hercegovini niso bile tako intenzivne kot na republiški ravni. Osnovni mikroregionalni etničnopolitveni vzorec se je do takrat bolj ali manj ohranil. Spremembe

etnične strukture so se dogajale zlasti na mezo- in makroravni, kjer se je povečevalo število občin z muslimansko relativno in absolutno večino, s tem pa tudi skupni delež na državni ravni.

OVERVIEW OF THE STRUCTURE OF MIGRATION CURRENTS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNAL-YUGOSLAV MIGRATIONS TO SLOVENIA

Damir JOSIPOVIČ

Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Anton Melik Geographical Institute,
SI-1000 Ljubljana, Gosposka 13
e-mail: damir.josipovic@guest.arnes.si

SUMMARY

The article presents numerical development of migration to Slovenia from the territories of former Socialist Federative Republic of Yugoslavia after WWII, focussing on the migration from Bosnia and Herzegovina. It lays out the geographic distribution of the immigrants by areas of immigration and emigration. A common point of Slovenia and Bosnia and Herzegovina are changes in the entire ethnic structure during the Yugoslav period, although they were manifested differently and contributed to a different regional development in each country: while in Slovenia the changes in the ethnic structure concentrated on the areas near industrial-transportation axes, in Bosnia they were much more dispersed, covering a much larger part of the territory.

The article puts forward the causality of the migration flows and the influence on the regional-demographic structures of Slovenia on the one side, and of Bosnia and Herzegovina as the greatest 'contributor' of population in Slovenia, on the other. Since the migrations were in both cases also dependent on ethnic, political and geographical circumstances, they represent an important element in the recent regional development of the two countries. Migration movements are in close correlation with changes in the ethnic structure both in Slovenia and in Bosnia and Herzegovina. An analysis has shown that inter-republic migration currents within former Yugoslavia and those directed towards Slovenia cannot be ascribed exclusive economic causality. Taking into account the aspect of pseudo-voluntary migration we can conclude that the factors playing the key role in the migration were of political-geographical nature, which left their most evident impact especially on the ethno-geographical structure. Until 1991, the changes in the ethnic structure on the local level in Bosnia and Herzegovina were not as intensive as on the level of the republic. The basic micro-regional ethnic-migration pattern had remained more or less the same, whereas the changes in the ethnic structure occurred mostly on the 'meso' and macro levels, where the number of municipalities with a relative or absolute Muslim majority increased, and their total share on the national level rose accordingly.

With respect to the intensity of migration (and especially immigration), Slovenia did not play a significant role in internal-Yugoslav migrations. The basic difference between Slovenia and Bosnia and Herzegovina in terms of demographic development as a factor of regional development was the direction of the migration flows. While in the inter-republic balance of the last three to four decades in Slovenia immigration ranked highest, in Bosnia and Herzegovina, on the other hand, emigration prevailed. The turning point was the year 1991, when the migration regime changed. In this period, Bosnia and Herzegovina became the greatest 'contributor' of population to Slovenia, with more than half of all immigrants originating from that country.

Key words: migrations, factors of migration, political geography, demogeography, demography, ethnic structure, Slovenia, Bosnia and Herzegovina

LITERATURA

- Bertić, I., Rogić, V. (1987):** Pregled po geografskim regijama, republikama i pokrajinama. V: Bertić, I. (ed.): Veliki geografski atlas Jugoslavije. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 95–180.
- Bognar, A. (1991):** Razvoj etničke strukture Baranje. V: Crkvenčić, I.: Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske. Zagreb, Savez geografskih društava Hrvatske, 293–315.
- Brettell, C. B., Hollifield, J. F. (eds.) (2000):** Migration theory – talking across disciplines. London, Routledge.
- Breznik, D. (1988):** Demografija – analiza, metodi i modeli. Beograd, Naučna knjiga.
- Bufo, M. (2001):** Osnove politične geografije II. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Bufo, M. (2005):** Migrations and citizenship: an exploration into the political geographical relations between Slovenia and Bosnia and Hercegovina. V: Spahić, M. (ed.): Zbornik radova I kongresa geografa Bosne i Hercegovine održan u Sarajevu od 22. do 24. 9. 2004. Sarajevo, Geografsko društvo Federacije Bosne i Hercegovine, 45–53.
- Cvijanović, D. (1987):** Seizmološke osobine Jugoslavije. V: Bertić, I. (ed.): Veliki geografski atlas Jugoslavije. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 21–22.
- Dolenc, D. (2003):** Migracije iz območja nekdanje Jugoslavije v Slovenijo in njih socio-geografski učinki. Magistrsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Dugački, Z. (1942):** Zemljopis Hrvatske – opći dio. Zagreb, Matica hrvatska.
- Fričanović, M. (1987):** Stanovništvo Jugoslavije. V: Bertić, I. (ed.): Veliki geografski atlas Jugoslavije. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 36–51.
- Gelo, J. (1987):** Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine. Zagreb, Globus.
- Gosar, A. (1978):** Obseg, vzročnost in karakteristike slovenskega izseljevanja v tujino. Iseljenišvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze s domovinom. Zagreb, Zavod za migracije i narodnosti, 144–159.
- Gosar, A. (1993):** Nationalities in Slovenia – changing ethnic structures in Central Europe. *GeoJournal*, 30, 3. Dordrecht–Boston–London, 215–223.
- Grečić, V. (1975):** Savremene migracije radne snage u Evropi. Beograd, Institut za međunarodnu politiku i pravdu.
- Hamilton, K. A. (1997):** Europe, Africa, and International Migration: An Uncomfortable triangle of Interests. *Population Studies and Training Center, Working Papers*, 97, 2. Brown University, 1–42.
- Josipovič, D. (2004):** Dejavniki rodnostranskega obnašanja v Sloveniji. Ljubljana, Založba Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
- Josipovič, D. (2004):** Podatki ankete, izvedene med priseljenim prebivalstvom v Sloveniji. V: Josipovič, D.: Demogeografski učinki imigracije v Sloveniji po drugi svetovni vojni (v perspektivi dejavnikov migracij in rodnostranskega obnašanja). Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Josipovič, D., Repolusk, P. (2004):** Demogeografske homogene cone. Tipkopis, neobjavljeno gradivo. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika.
- Josipovič, D. (2005):** Demogeografski učinki imigracije v Sloveniji po drugi svetovni vojni (v perspektivi dejavnikov migracij in rodnostranskega obnašanja). Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Marić, Đ. (1991):** Industrijalizacija Bosne i Hercegovine – geografska studija savremenog razvoja. Sarajevo, Geografsko društvo Bosne i Hercegovine, Prirodno-matematički fakultet.
- Mežnarič, S. (1986):** Bosanci – a kuda idu Slovenci nedeljom? Republiška konferenca ZSMS, Ljubljana.
- Moon, B. (1995):** Paradigms in migration research: exploring 'moorings' as a schema. *Progress in human geography* 19, 4. London, 505–524.
- Petrović, R. (1987):** Migracije u Jugoslaviji I etnički aspekt. Novi Beograd, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije.
- Pirjavec, J. (1995):** Jugoslavija [1918–1992] – nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije. Koper, Lipa.
- SURS (1953):** Statistični urad Republike Slovenije. Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 1953.
- SURS (1971):** Statistični urad Republike Slovenije. Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 1971.
- SURS (1981):** Statistični urad Republike Slovenije. Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 1981.
- SURS (1991):** Statistični urad Republike Slovenije. Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji v letu 1991. http://www.stat.si/tema_demografsko_prebivalstvo.asp (2006-09)
- SURS (2002):** Statistični urad Republike Slovenije. Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002. http://www.stat.si/tema_demografsko_prebivalstvo.asp (2006-09)
- SZS (1953):** Savezni zavod za statistiku SFRJ. Popis stanovništva, domačinstava i stanova 1953.
- SZS (1961):** Savezni zavod za statistiku SFRJ. Statistički godišnjak Jugoslavije 1961.
- SZS (1971):** Savezni zavod za statistiku SFRJ. Popis stanovništva, domačinstava i stanova 1971.

SZS (1973): Savezni zavod za statistiku SFRJ. Statistički godišnjak Jugoslavije 1973.

SZS (1981): Savezni zavod za statistiku SFRJ. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981.

SZS (1991): Savezni zavod za statistiku SFRJ. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1991.

Repolusk, P. (1999): Ethnically undefined population in Slovenia population census 1991. V: Koter, M., Heffner, K. (eds.): Multicultural regions and cities. Łódź-Opole, Regions and regionalism, 99–107.

Sentić, M. (1963): Šema stalnih rejona za demografska istraživanja. Stanovništvo 3/63, str. 165–178.

Šircelj, M. (2003): Verska, jezikovna in narodnostna sestava prebivalstva Slovenije, popisi 1921–2002. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije.

Šircelj, M., Tršinar, I. (eds.) (1996): Prebivalstvo Slovenije – predlog nove definicije prebivalstva Slovenije. Razvojna vprašanja statistike 8. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije.

Zupančič, J. (2004): Ethnic structure in Slovenia and Slovenes in neighbouring countries. V: Orožen Adamič, M. (ed.): Slovenia – geographical overview. Ljubljana, Založba Znanstvenoraziskovalnega centra, 87–92.

Živić, D. (1997): Etnodemografski okvir srpske agresije na hrvatsko Podunavlje. Acta geographica Croatica, 32. Zagreb, 145–160.